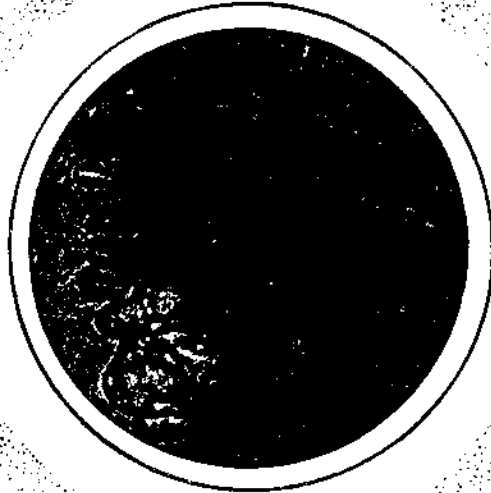

જીવનના અભિપ્રાય

તંત્રી

ચીમનલાલ ગોકળદાસ શાહ

વર્ષ ૪ :

: ક્રમાંક ૪૧ :

: અંક ૫

श्री जैन सत्य प्रकाश

(मासिक पत्र)

वि-प-य-द-र्शि-न

ॐ

१	श्री सूरेश्वरसप्ततिका	: जा. म. श्री. विजयपद्मसूरिजी :	२६७
२	जैन शासनभां प्रतिहास अने आगम प्रमाणुं स्थान	: श्री सर्वज्ञशासनरसिकोपासक	: ३००
३	वैराट नगरीने प्राचीन शिक्षालेख	: सु. म. श्री. न्यायविजयल	: ३०४
४	पोषदशमी	: सु. म. श्री. यशोभद्रविजयल	: ३०८
५	प्रभु महावीरतुं तरवदान	: आ. म. श्री. विजयलब्धिसूरिल	: ३१३
६	श्री नभस्तर महामंत्र-माहात्म्य	: श्रीयुत सुरसंद पुत्रोत्तमदास अदाभी :	३१७
७	दुर्लभ पंचक	: आ. म. श्री विजयपद्मसूरिल	: ३२२
८	अेक प्राचीन पत्र	: सु. म. श्री. कृतिसागरल	: ३२७
९	स्वस्तिक अने नंधावर्त	: श्रीयुत नाथाजाल छगनलाल शाह :	३२९
१०	भोंयरापाडाभां प्रतिष्ठा	: र.	: ३३४
	विशेषांक संधी अलिप्राय : सभायार : स्वीकार		३३६नी सामे

स्थानिक आडकेने

अमहावादन—स्थानिक—जे आडके लाड्योतुं लवाजम आवुं भाडी छे तेजो अमारो माणुस आवे त्यारे तेने लवाजम आधीने आलारी करे !

— पू. मुनिराजेने विज्ञप्ति —

हुवे योमासुं पूरं थयुं छे तेथी : विहार दरभ्यान मासिक पत्रतसर अने ठेकाणुसर पहोंयाडी शक्य ते भाटे दरेक अत्रेण मछिनानी तेरभी तारीप पढेलां, विहारस्थलानी अजर अमने भणती रहू अेवी व्यवस्था करवा सौ पू. मुनिराजेने विज्ञप्ति छे.

लवाजम

स्थानिक १-८-०

अहारगाम २-०-०

दूटक अंक ०-३-०

मुद्रक : नरोत्तम हरमोविन्द पंड्या, प्रकाशक : श्रीमनलाल जोकणदास शाह, मुद्रणस्थान : मुभाष प्रीन्टरी सलापोस कोस रोड अमहावादन, प्रकाशनस्थान : श्री जैनधर्म सत्यप्रकाशक समिति कार्यालय, जेरिअभाईनी वाडी, धीकांठा, अमहावादन.

णमो ऽथु णं भगवओ महावीरस्स

सिरि रायनयरमज्जे, संभीलिय सव्वसाहुसंसइयं ।
पत्तं मासियमेयं, भव्वाणं भग्गयं विसयं ॥ १ ॥

श्री जैन सत्य प्रकाश

पुस्तक ४

: कंभांक ४१ :

अंक ५

विक्रम संवत् १९६५ :
भाषासं ५६१ ६

वीर संवत् २४१५
शुद्ध १२

: संन १९३८
डीसेम्बर १५

श्रीसूरीश्वरसप्तिका

(श्री आचार्यपदस्तोत्रापराभिधाना)

कर्ता—आचार्य महाराज श्री विजयपद्मसूरिजी

(आर्यावृत्तम्) (गतांकथी चालु)

विक्रहावंदनदोस, प्पसंगविरप पवीरियायारे । आसायणाविजोगे, आयरिप सव्वया वंदे	॥ ३७ ॥
वयभाषणंमनाणी, जिणसासणमयणभासभाणुणिहे । धम्मधुरंधरवसहे, पसोवयारप्पमोयहरे	॥ ३८ ॥
अंगपइण्णमछेया, णुओगणंदी सुमूलसुत्तहरे । णीरागदोसवित्ती, सययं वंदामि सूरीसे	॥ ३९ ॥
तिगरणपंचायारे, सामायारीवित्तिट्टसज्जाप । समिइप्पवित्तिमेप, वंदे सूरीसरे विहिणा	॥ ४० ॥
पययणजणणीराप, सुहदुहसेज्जापरूवणाणिउणे । धम्मज्जाणविभंगे, तिसच्चभासाउ बोहिंते	॥ ४१ ॥
वयहारतक्कविण्णे, वाइगुणालंकिप पओगण्णे । चउविहकुद्धिनिहाणे, णवतत्तपयासगे वंदे	॥ ४२ ॥
विण्णायजोगदिट्ठी, पओगमइसंपयाइपवरगुणे । तइयं गुत्ताइसप, अहिलायरिप थुणामि सया	॥ ४३ ॥
तइयदिणे थिरहियया, आयरियपयप्पहाणपणिहाणं । छत्तीसगुणपमाणा, काउस्सग्गाइ कायव्वं	॥ ४४ ॥

गुरुय रसायणऽकुच्छं, मंगलऽडङ्गप्पयाहिणावत्तं ।	
विणइ विस्तावहभावं, कंचण मिणमट्टगुणफलियं	॥ ४५ ॥
आयरिया धम्मगुरू, भाववियडगयवहारगुवप्पसा ।	
शिरिसंघमाणणिज्जा, सासणविग्घावणोययरा	॥ ४६ ॥
उवसग्गणलज्जोणे, अडङ्गभावा सुयामियस्साया ।	
णियपरहियाणुकूला, तरुदिट्ठतेण णम्मयरा	॥ ४७ ॥
वरदेसणोसहीप, मोहुग्गधिसावहारनिउणयरा ।	
कंचणगुणज्जोणेणं, पीया सूरी मुणेयन्वा	॥ ४८ ॥
णिक्खेवचउक्केहिं, तइयपयवियारणा पकरणिज्जा ।	
आयरियक्खा जेत्तिं, णामायरिया य ते भणिया	॥ ४९ ॥
आयरियाणं पडिमा, ठवणायरिया जिणागमे भणिया ।	
सन्भावयेरभेया, ठवणा स्तिरिगायमाइणं	॥ ५० ॥
अणुहवणीयं जेहिं, आयरियत्तं च जेहि मणुहुयं ।	
दन्वायरिया समप्प, ते वुत्ता भुवणभाणूहिं	॥ ५१ ॥
वारससयल्लणवइ, प्पमाणगुणभूसिया य गीयत्था ।	
आराहियसुयजोगा, संसाहियसूरिमंतविही	॥ ५२ ॥
अहुणा जिणवइभाणू, वट्टति ण केवल्लिप्पहाणससी ।	
तत्तपयासयदीवा, आगमच्छंदा गणाहोसा	॥ ५३ ॥
भवकूवंमि पडंते, जणे करालज्जियाहभरभरिप्प ।	
वरसिक्खारज्जूआ, समुद्धरंता किंवबुणिही	॥ ५४ ॥
तित्थेसरसामज्जे, महाहिगारी सयासया सरला ।	
भवतियणिग्घाणरिहा, विहाववियला अगणगुणा	॥ ५५ ॥
मुणिगणतत्तिविहीणा, आयेवायप्पवीणणिक्कामा ।	
फलकिरियाजोगावं-चगा सुयत्थप्पयाणपरा	॥ ५६ ॥
भावामयवरविज्जा, सरणागयवज्जपंजरसमाणा ।	
वरसिद्धिभिगवासा, भावायरिया जलयतुल्ला	॥ ५७ ॥
स्तिरिगुरुगुणल्लत्तीसा, ल्लत्तीसीग्गंथवणिणयसरूवे ।	
पयरणवरसंबोहे, परूविप वित्थरा वंदे	॥ ५८ ॥
पवरागणमुणीहिं, पत्तं पाविज्जप पर्यं पुण्णा ।	
ते धण्णा लद्धपया, धण्णयरा लद्धतप्पारा	॥ ५९ ॥
ते वीरा वरचरणा, णिम्मलयरवंसणा महाविउहा ।	
जे सययं बहुमाणा, विहिणा सेवंति सूरिप्प	॥ ६० ॥
आयरियपयवियारो, आगमणोआगमेहि णायन्वे ।	
उवओगवोहकलिओ, पट्टमो किरियणिणओ अण्णो	॥ ६१ ॥

ઉદ્દેશવિહી મળિઓ, સામાળ્ણવિહી તહેવ સિદ્ધથવે ।
 પત્થઽળ્ણત્થ વિ જેઓ-સો સાહગમભ્વમણુપદિ ॥ ૬૨ ॥
 સમરંતા આયરિપ, પયત્થભાવં સયા વિભાવેંતા ।
 આયરિયમયા હોજ્જા, મહ્ણત્થણરા વિણોપણં ॥ ૬૩ ॥
 ણિયગુણદ્વપ્પણતુહ્ણા, જે પયપણમે પયાસિયા તદ્દયા ।
 આયરિયા જે પુજ્જા, જ્ઞાપયઠ્ઠ્થા વિહાણેણં ॥ ૬૪ ॥
 મણુયત્તં પુણ્ણેણં, ણત્તપયસંસાહણા ચ પુણ્ણેણં ।
 લઠ્ઠમ્હ તા તદ્દયદિણે, આયરિયારાહણં કુજ્જા ॥ ૬૫ ॥
 ગુણરહ્ણંગતરંગો, અમિયવિહાણાયરાદ્દયપમુદ્દઓ ।
 વિવિહોઠ્ઠમસિરિસંવો, નિયગુણતુટ્ઠી લહેડ સયા ॥ ૬૬ ॥
 સૂરિપયચ્ચણસરણા, વંદણમાણેહિ તિમિરવિદ્ધવણં ।
 ઉચ્ચસગ્ગવગ્ગવિરહો, સિગ્ધં ચિત્તપ્પસણ્ણત્તં ॥ ૬૭ ॥
 વેયંકણિહિંદુસમે, ઉસહવરિસતવસુપારણાવિયહે ।
 સિરિસિદ્ધચક્કલીણે, જહ્ણણરોરાવણયરંમિ ॥ ૬૮ ॥
 સિરિસિદ્ધચક્કસંગે, તદ્દયાયરિયત્થવં વિસાલત્થં ।
 આપ્પજ્જહિહાણ પરો-ઘયારિગુરુણેમિસૂરીણં ॥ ૬૯ ॥
 પડમેણં સીસેણં, વિહિયં ગુણચંદસમણપદ્ધણં ।
 ઓજ્જાયાદ્દેણ મુયા, થવઠ્ઠકં ચ પ્પણેહામિ ॥ ૭૦ ॥

(સમાપ્ત)

ભ. મહાવીરસ્વામીના જીવનને લગતા અનેક લેખોથી સમૃદ્ધ

શ્રી મહાવીર નિર્વાણ વિશેષાંક

મૂલ્ય - ટપાલ ખર્ચ સાથે તેર આના

ભ. મહાવીરસ્વામી પછીના એક હજાર વર્ષના જૈન ઇતિહાસની સામગ્રીથી સમૃદ્ધ અને સચિત્ર

શ્રી પર્યુષણ પર્વ વિશેષાંક

મૂલ્ય - ટપાલ ખર્ચ સાથે એક રૂપિયા

કળા અને શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ સવાગ સુંદર

ભ. મહાવીરસ્વામીનું ત્રિરંગી ચિત્ર

મૂલ્ય - આઠ આના. ટપાલ ખર્ચ બે આના વધુ.

લખો : શ્રી જૈનધર્મ સત્ય પ્રકાશ સમિતિ

જેશિંગભાઈની વાડી, ધીકાંટા, અમદાવાદ

શ્રી જૈન શાસનમાં ઇતિહાસ અને આગમ

પ્રમાણુનું સ્થાન

લેખક:—શ્રી સર્વજ્ઞશાસનરસિકોપાસક
(મતાંકથી ચાલુ)

કીર્તિની ભૂખ

પરલોકને નહિ જોનાર કે નહિ માનનાર આત્માને જેમ વિવિધની ભૂખ હોય છે તેમ કીર્તિની પણ તેટલી જ ભૂખ હોય છે. એ કીર્તિની ભૂખ ભાંગવા ખાતર, અન્ય રીતિએ કીર્તિ મેળવવા માટે સર્વથા અસમર્થ નિવડેલા, વર્તમાનના માનવીઓને ઇતિહાસ અને શિલાલેખો એ એક રીતિએ ઘેબરના ભોજનની ગરજ સારે તેમ છે. ભવિષ્યની પ્રગ્નને પ્રેરણા પામવા લાયક કોઈ પણ જાતિનાં તેવાં મહત્ કાર્યો જીવનમાં ન થયાં હોય તો પણ પોતાનું જીવન ખીજા કોઈ ન લખે તો છેવટ પોતાના હાથે લખીને પણ ભવિષ્યમાં ઐતિહાસિક પુસ્તક બનવાના કોડ પૂરા કરવા એવી ઇચ્છા આજે ઘણાઓને થઈ છે. પરલોકને નહિ જોઈ શકનાર અને કેવળ આ લોક જોટલી જ દુનિયા છે એમ માનનારને એવા કોડ ઉત્પન્ન ન થાય એ કદી બનતું નથી. એવી જ વૃત્તિના મનુષ્યોની એક કહેવત છે કે—‘નામ રહે કાંતો ગીતકે કે કાંતો ભીતકે’, અર્થાત્ જોને પોતાનું નામ આ લોકમાં અમર કરવું હોય તેઓ માટે માત્ર બે જ માર્ગ છે: એક તો પોતાના નામના ગીતકાં પુસ્તકોમાં યુથાવવાં અથવા તેને ભીતોમાં લખાવવાં. જોટલા પ્રમાણુમાં તે બે કાર્યો અધિક થઈ શકે તેટલા પ્રમાણુમાં તે નામ અધિક સમય સુધી આ દુનિયામાં ટકી શકે છે. જોઓએ તે બેમાંથી એક પણ કાર્ય ન કર્યું તેઓ જીવતાં ગમે તેટલા મહાન હોય પણ જીવન બાદ તેઓને કોઈ યાદ કરવાનું નથી. પોતાની હયાતિબાદ આ લોકમાં પોતાના નામને અમર બનાવવાનો આ એક જ ઉપાય છે અને એવા જ કોઈ કારણે આજના કેટલાક ભણેલાઓમાં ઐતિહાસિક પ્રમાણુનો નાદ ખૂબ જ વધતો જતો હોય તો ના કહી શકાય તેમ નથી. એ નાદનો જન્મ સત્યના પ્યારમાંથી નથી, કિન્તુ પોતાનું નામ અમર કરવાના પ્યારમાંથી થયેલો છે. નારિકતાના વાણુનો પ્રચાર આ જમાનામાં જોરદાર છે અને એમાંથી પરલોકને બિલકુલ નહિ માનવા જેવી વૃત્તિ લગભગ સર્વત્ર ઉદ્ભવેલી છે. એવી પરિસ્થિતિમાં આગમ પ્રમાણુ કરતાં ઐતિહાસિક પ્રમાણુ વધારે સુખાળુ અને રચિકર નિવડે એ સહજ છે.

શાસનની અસેવા

પરન્તુ એ રીતિએ થયેલો ઐતિહાસિક દૃષ્ટિનો વિકાસ એ આગમ પ્રમાણુ જેવા સર્વોત્તમ મહાપ્રમાણુ ઉપર આડકતરી રીતિએ કુઠારાઘાત કરનારો છે, એ બૂલવું જોઈતું નથી. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિના નામે સર્વોત્તમ આગમ પ્રમાણુ પ્રત્યે લોકો મંદ આદર કે અનાદરવાળા બની જાય તો લાભને બદલે હાનિ ઘણી છે. તુચ્છ વ્યક્તિઓને ભવિષ્યમાં મહાન બનવાના કોડ પાર પડે તે ખાતર મહાન વ્યક્તિઓ અને તેમનાં શાસનો ભવિષ્યમાં અનાદરણીય કે અલ્પાદરણીય બને, તેવી

જાતિના પ્રચારમાં સાથ આપવો, એ કોઈ પણ શાસનહિતાર્થી આત્મા માટે કર્તવ્યરૂપ નથી કિન્તુ અકર્તવ્ય છે. શ્રી જૈન શાસનને અનુસરનારા પૂર્વના મહાપુરુષોએ પોતાની જાતને બહાર લાવવા તેવો પ્રયાસ કદી જ કર્યો નથી. આજના ઇતિહાસવાદીઓ ભલે ખામી માને પણ તે તે મહાપુરુષોની શિષ્ટતા છે. અને તેઓની નિરભિમાનિતાનો સાક્ષાત પુરાવો છે.

એ કારણે સર્વ શ્રેષ્ઠ શ્રી જૈન શાસનની સેવા દ્વારાએ પોતાના આત્માનો અનુપમ લાભ કરવાની ઇચ્છાવાળા પ્રત્યેક આત્માનું એ કર્તવ્ય છે કે આજે જે રીતિએ ઐતિહાસિક પ્રમાણુને મહત્ત્વ આપવાના પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે તેમાં પોતાનો સાથ અપાતો હોય તો પહેલી તકે તેમાંથી દૂર ખસી જવું જોઈએ. આજના ઐતિહાસિક પ્રમાણુને મહત્ત્વ આપનારાઓ સાચી શોધ માટે પ્રેરાયેલા છે એ કોઈ પણ રીતિએ સિદ્ધ થઈ શકે તેમ નથી; પ્રચુત તે દ્વારાએ સર્વ પ્રમાણુથી સિદ્ધ અને ભારેમાં ભારે પ્રતિષ્ઠાને પામેલ આગમ પ્રમાણુની અવગણના કરવાનો તેની પાછળ બદ ઈરાદો છુપાયેલો હોય એમ સ્પષ્ટ માન્ય પડી આવે છે. ઇલિલૌકિક કાર્તિની ભૂખ પણ એને ઉત્તેજિત કરવામાં આડકતરી રીતિએ સહાયભૂત થઈ રહી છે. પણ તેથી જો શ્રી જૈનશાસનની અસેવા થતી હોય તો તે શ્રી જૈન શાસનના કોઈ પણ સાચા ઉપાસકને માન્ય હોઈ શકે નહિ.

શ્રી જૈનશાસનનો સાચો ઉપાસક ઇતિહાસ પ્રમાણુને જરૂર માન્ય રાખે, જો તે આગમ પ્રમાણુને પુષ્ટ કરનારું હોય. આગમ પ્રમાણુને પુષ્ટિ આપનાર કોઈ પણ પ્રમાણુને માન્ય રાખવા માટે જનદર્શનના ધુરંધર ઉપાસકોએ કદી પણ પાણી પાની કરી નથી. લોકપ્રમાણુ જેવા અશિક્ષિત પ્રમાણુ અને ઇતર દર્શનકારો જેવા એકાન્ત દર્શનકારોનાં પ્રમાણુ યાવત કામશાસ્ત્રકાર જેવાં, મનુષ્યોએ બનાવેલાં કામ પ્રધાન શાસ્ત્રોનાં પ્રમાણુ તે પણ જો આગમ પ્રમાણુથી અવિરૂદ્ધ અને આગમ પ્રમાણુને યોગ્ય આપનારાં હોય તો તેનું અવલંબન લાઇને તેવા પ્રકારની યોગ્યતાવાળા શુભોને સદ્ધર્મમાં સ્થિર કરવા માટે પૂર્વ મહાપુરુષોએ પુરતો પ્રયત્ન કર્યો છે.

અવિરૂદ્ધ પ્રમાણુ

‘ઉપદેશમાલા પ્રકરણ’ના રચયિતા પ્રભુ શ્રી વીરપરમાત્માના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય અને અવધિશાનને ધારણકરનારા પૂ. શ્રી ધર્મદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ સ્વરચિત શ્રીઉપદેશમાલા પ્રકરણમાં ફરમાવે છે કે:-

‘ધર્મો પુરિસ્તવ્વભવો પુરિસ્તવર વેલ્લિઓ પુરિસ્તિજિદો ।

લોષ વિ પહૂ પુરિસો કિં પુણ લોગુત્તમે ધમ્મે ॥ ’

ધર્મમાં પુરુષ એ પ્રધાન છે, એ વાત જૈનશાસનથી સિદ્ધ હોવા છતાં પુરુષની પ્રાધાનતા સિદ્ધ કરવા માટે લોકનું પ્રમાણુ આપી સ્ત્રીઓ કરતાં પુરુષોની પ્રધાનતા છે, એમ તેઓશ્રી સમજાવે છે. એનો અર્થ એ નથી કે અજ્ઞાન અને નિર્વિચાર લોક જે અભિપ્રાય ધરાવે તે માન્ય રાખવા લાયક છે, કિન્તુ જે લોકો સ્ત્રીઓને પણ પ્રધાન માનનાર છે તે પણ ત્યારે પ્રભુત્વ સ્ત્રીઓને સોંપવાનો ઇન્કાર કરે છે ત્યારે અનન્ત જ્ઞાન દ્વારાએ તેવા પ્રકારના અનર્થને સાક્ષાત જાણનાર શ્રી સર્વગુદેવો ધર્મના વિષયમાં સ્ત્રીઓને પ્રધાનપદ ન આપે અને પુરુષોને જ આપે, એ તર્કન સ્વાભાવિક છે.

એ જ રીતિએ તત્ત્વની સિદ્ધિ માટે એકાન્તવાદનો આગ્રહ સેવનારા દર્શનકારોને પણ એકાન્તવાદનો સ્વીકાર કર્યા સિવાય ચાલતું નથી એમ તેઓનાં જ વચનથી પૂર્વ પુરુષોએ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે, અને તેમ દર્શાવી અનામત પુરુષોના વચનદ્વારાએ પણ આપ્રવચનો ઉપર પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરાવી શકાતી હોય તો તેનો લાભ લેવાતું તેઓએ ઠોડ્યું નથી.

અથવા એ પાપ છે, એ સિદ્ધ કરવા માટે શ્રીસર્વજ્ઞવચન, એ પ્રમાણરૂપ હોવા છતાં પણ તેવા પ્રકારની યોગ્યતાવાળા આત્માઓને સર્વજ્ઞવચન ઉપર દૃઢ પ્રતીતિ પેદા કરાવવા માટે કામશાસ્ત્રકારના કથનનો પણ આધાર આપીને આપ્તવચનની સિદ્ધિ કરી છે.

નિર્વિચાર શ્રદ્ધા

આ સઘળા પ્રથલોની પાછળ શ્રી જૈન શાસનના પરમ ઉપાસક ઉપકારી મહા પુરુષોનો ધરાદો એક જ છે કે ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની યોગ્યતાવાળા જીવો કોઈ પણ પ્રકારને પામી સર્વજ્ઞવચન પ્રત્યે દૃઢ આસ્થાવાળા બને, કારણ કે સર્વજ્ઞવચન ઉપર નિર્વિચાર શ્રદ્ધા પેદા થયા સિવાય કોઈ પણ આત્મા પોતાનું આત્મતિક હિત સાધી શકનાર નથી. અહીં નિર્વિચાર શ્રદ્ધા એવો શબ્દ પ્રયોગ કરવાની મતલબ એ છે કે સર્વજ્ઞવચનમાં પણ જ્યાં સુધી યુક્તિ માગવાની વૃત્તિ છે ત્યાં સુધી સંપૂર્ણ સંસારના ત્યાગ સ્વરૂપ આત્મચુકિત માટેની જે પ્રક્રિયા છે તે પ્રક્રિયા આદરવા જેટલું બળ આત્મામાં પ્રગટી શકતું નથી. આ પ્રત્યે બાળકને નિર્વિચાર શ્રદ્ધા હોવાના કારણે જ તે નાનાતું મોટું થઈ શકે છે. અન્યથા મા પાસે 'હું' તારી હિતરિવની છું' એમ સમજવાની કોઈ પણ યુક્તિ બાળક સમજી શકે તેવી ભાષામાં આપવાનું સામર્થ્ય હોતું નથી, છતાં પણ મા ખરેખર હિતરિવની હોવાથી તેના કથન ઉપર નિર્વિચાર શ્રદ્ધા રાખનાર બાળક કોઈ પણ રીતિએ ઠગાતો નથી. તે અવસ્થામાં બાળકનું હિત સાધવા માટે માતા પાસે કે બાળક પાસે અન્ય કોઈ ઉપાય છે જ નહિ. શ્રી. સર્વજ્ઞવચન અજ્ઞાન અને અસમર્થ એવી માતાની જેમ યુક્તિઓ ન આપી શકે તેમ નથી તો પણ તે યુક્તિઓને સમજવાની લાયકાત સુધી જેઓ પહોંચ્યા નથી તેવા આત્માઓ વિશ્વાસ ધારણ કરનારા ન બને તો કદાપિ કાળે તેઓ પોતાનું હિત સાધી શકે નહિ. એ જ કારણે જે કોઈ રીતિ અખત્યાર કરીને શ્રીસર્વજ્ઞવચન ઉપર અવિચલિત શ્રદ્ધા પેદા કરાવી શકાતી હોય તે સઘળી રીતિઓનો સ્વીકાર કરવા માટે પરમ કારણિક મહાપુરુષો સદાય તૈયાર હોય, એમાં લેશ માત્ર આશ્ચર્ય નથી.

ઉપયુક્ત દષ્ટિએ આજના જમાનામાં પણ ઐતિહાસિકાદિ કોઈ પણ પ્રમાણના આધારે શ્રી સર્વજ્ઞવચન ઉપરની પ્રતીતિ અત્યંત દૃઢ કરી શકાતી હોય તો તે અત્યંત આદરણીય છે અને તેવા પ્રકારનો પ્રથલ કરનારા શ્રી જૈન શાસનની બારેમાં બારે સેવા બળની પોતાના આત્મા માટે અનહદ લાભ ઉઠાવે છે, પરંતુ ઐતિહાસિક આદિ પ્રમાણોનાં નામે જે આપ્ત વચનની જ અવગણના કરાતી હોય અને એ દ્વારા સર્વ જ્યેષ્ઠ લોકોત્તર આગમ પ્રમાણનો મહિમા લોકોના અંતર ઉપરથી નષ્ટ કરવાનો સ્વપરલાતક પ્રયાસ કરતો હોય તો તે સર્વત્ર ઝોટી દેવા યોગ્ય છે.

મહાપુરુષોની મર્યાદા

અહીં એટલી વાત યાદ રાખી લેવા જેવી છે કે લોક પ્રમાણુ અને ઇતર શાસ્ત્ર-કારોનાં પ્રમાણો આપતી વખતે પૂર્વના મહાપુરુષોએ જેટલી સાવધાની રાખવાની દરકાર બતાવી છે તે કરતાં કંઈ ગુણી અધિક સાવધાની ઇતિહાસ અને આધુનિક વિજ્ઞાનાદિ પ્રમાણો દ્વારા આગમ પ્રમાણુની સિદ્ધિ કરવાનો ઇરિદો રાખનારા વર્તમાન મનુષ્યોએ રાખવાની જરૂર અને દરજ છે. એ દરજ પ્રત્યે બેદરકારી ધરાવનાર વ્યક્તિઓને 'અમે આગમ પ્રમાણુની સિદ્ધિ કરવા માંગીએ છીએ' એમ કહેવાનો અધિકાર રહેતો નથી. મૈથુનને પાપ તરીકે સિદ્ધ કરવા માટે કામશાસ્ત્રકાર વાત્સ્યાયનનો શ્લોક સ્વરચિત યોગ-શાસ્ત્રમાં ઇખલ કરવા પહેલાં પરમોપકારી કલિકાલસર્વજ્ઞ શિરદધારક ભગવાન શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મહારાજ વાચકોને ચેતવે છે કે—

“ વાત્સ્યાયન : કામશાસ્ત્રકાર : । અનેન ચ વાત્સ્યાયનસંવાદાધીન-મસ્ય પ્રામાણ્યમિતિ નોચ્યતે । ન હિ જૈનં શાસનમન્યસંવાદાધીનપ્રામાણ્યં । કિન્તુ યેડપિ કામગ્રધાનાસ્તૈરપિ જન્તુસદ્ભાવો નાપદ્મત ઇત્યુચ્યતે । વાત્સ્યાયનશ્લોકો યથા—

રક્તજા : ક્રમય : સૂક્ષ્મા : મૃદુમધ્યાધિશકય : ।

જન્મવર્ત્મસુ કણ્ઠૂર્તિ જનયન્તિ તથાવિધામ્ ॥

અર્થાત્ 'વાત્સ્યાયન એ કામશાસ્ત્રકાર છે, એથી શ્રી જૈનશાસનના કથનની પ્રામાણિકતા કામશાસ્ત્રકારના કથનને આધીન છે એમ નથી. શ્રી જૈનશાસનની પ્રામાણિકતા એ કોઈ પણ અન્યના કથનને આધીન છે જ નહિ. પરંતુ જે લોકે કામને પ્રધાન માનનારાઓ છે તે લોકોએ પણ (સ્ત્રીની યોનિમાં) જીવોના સદ્ભાવનો ઇન્કાર કર્યો નથી.

લોહીમાં ઉત્પન્ન થયેલા અલ્પ, મધ્યમ અને અધિક શક્તિવાલા કૃમિ નામના સૂક્ષ્મ જીવો (સ્ત્રીની) યોનિઓની અંદર તેવા પ્રકારની (અલ્પ, મધ્યમ અને અધિક) ચળને ઉત્પન્ન કરે છે.

ભગવાન શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મહારાજ જેવા શ્રી જૈનશાસન પ્રત્યે અવિચલિત શ્રદ્ધાને ધરાવનાર મહાપુરુષ કે જેમના કથનથી કોઈને પણ શ્રી જૈનચર્યન પ્રત્યે અનાશ્વાસ થવાનો તેવો સંભવ નહોતો, તેઓ પણ પોતાના કથનદ્વારા કોઈના પણ અંતરમાં શ્રી સર્વજ્ઞ પ્રત્યે શોકે પણ અનાશ્વાસન આવી જાય તેની કેટલી બધી કાળજી ધરાવે છે. તેમના જેવા પણ જે આટલી સાવધાની ધરાવે તો પછી આજના તેવા પ્રકારની વિશિષ્ટ શ્રદ્ધા, ભક્તિ અને શક્તિ વિનાના મનુષ્યો શ્રી સર્વજ્ઞવચનને અન્ય પ્રમાણોદ્વારા સિદ્ધ કરવાની એથા કરે ત્યારે ત્યારે તેઓએ કેટલી સાવધાની રાખવાની આવશ્યકતા રહે છે, એ સમજવવાની જરૂર રહેતી નથી. તેટલી સાવધાની રાખવા માટે જેઓને આજે કાળજી નથી તેઓ આવા વિષયમાં મૌન રહે, એ જ તેઓના માટે અને અન્યોના માટે એક શ્રેયનો માર્ગ છે. ઇતિહાસ અને આગમ એ ઉભય પ્રમાણોને જે રીતિતું રથાન આપવું શ્રી જૈનશાસનમાં ઇટિત છે તે રીતિતું રથાન તેઓને મળે એમાં મર્યાદાનું પાલન છે, અન્યથા મર્યાદાનો વિનાશ થાય છે. અને એ મર્યાદાના વિનાશમાં સર્વ કોઈના એકાન્તિક હિતનો જ વિનાશ છે. સૌ કોઈ આ વાતને સમજે અને પરમતારક શ્રી જૈનશાસનની સેવા બળવવા દ્વારા પોતાની શક્તિનો સદુપયોગ કરે. (સંપૂર્ણ.)

વૈરાટ નગરીનો પ્રાચીન શિલાલેખ

લેખક.—મુનિરાજ શ્રી ન્યાયવિજયજી

(ગતાંકથી ચાલુ)

શિલાલેખનો સાર

આ શિલાલેખમાં ૪૦ લીટીઓ છે જેનો સાર અનુક્રમે નીચે મુજબ છે.

(૧) શ્રી હીરવિજયસૂરીશ્વર સદ્યુરને નમરકાર છે.

(૨) શકે ૧૫૦૯ વર્ષે દ્રાગણુ મુઠી રના દિવસે... (ખંડિત છે.) (વિ. સં. ૧૬૪૪)

(૩ થી ૧૦) અકબરનાં વિશેષણો છે. સમસ્ત રાજ્યો જેના ચરણે નમે છે, ન્યાય અને સત્યપ્રિયતામાં તથા મદિરા (દારૂ) આદિ દૂર કરવા વડે પહેલાં યથેલાં રામચંદ્ર, યુધિષ્ઠિર અને વિક્રમાદિત્ય સરખા અને શ્રી હીરવિજયસુરિજીની ચંદ્રસમાન મંચુરી વચન-દેશના સાંભળી જેને ધણી જ દ્યાર્દતા ઉત્પન્ન થઈ છે, અને જેણે દ્યાર્દ પરિણુતિ વડે સમગ્ર દેશમાં પર્યુષણા વર્ષના દિવસો (૧૨ દિવસો છે.), જન્મ માસના ૪૦ દિવસો; વર્ષના બધા રવિવારો ૪૮ અને ૭ દિવસો બીજા મળી કુલ ૧૦૬ દિવસ દરેક જીવોને અભયદાનનું દરમાન આપ્યું છે. એવા સુંદર નિર્મળ વરોવાદવાળા અને ધર્મકૃત્ય કરનાર અકબરના રાજ્યકાલમાં.

(૧૧) વૈરાટ નગરનું વર્ણન શરૂ થાય છે, જેમાં પાંડવોની વિવિધ કથાઓ સંભળાય છે.

(૧૨) વૈરાટનગરમાં તાંબા અને ગૈરિકક ધાતુની (ગેરૂની) ખાણો છે જેમાં અનેક નિધાનો-ધનનિધિઓ-ગુપ્ત ભંડારો છે, તેનો ઉલ્લેખ છે. (આછને અકબરીમાં પણ લખ્યું છે કે વૈરાટમાં તાંબાની અનેક ખાણો છે.) આ વૈરાટ નગરમાં શ્રીમાલસાતીય રાકયાણુ ગોત્રીય સં. (સંઘપતિ નાદહા તેમની સ્ત્રી દેહ્લી (નાદહા સંઘપતિના ભાર્યા) તેનો પુત્ર સં. ઇસર તેની પત્ની ઝખ્કુ તેનો પુત્ર સં. રતનપાલ તેની પત્ની મેહર્ષ તેનો પુત્ર સં. દેવદત્ત તેની ભાર્યા (પત્ની) ધમ્મૂ તેનો પુત્ર ભારમલ્લ કે જેને પાતશાહ (આદશાહ અકબર) અહીંથી આગળનો ભાગ ખંડિત છે. પરન્તુ આદશાહે તેને બહુમાન આદર આપ્યું હશે એમ લખ્યું હશે પણ તે ભાગ જ ખંડિત છે.

(૧૪) ટાડરમલ્લે જેને બહુમાન આપવા પૂર્વકે ધણાં સારા ગામોનો અધિકારી બનાવ્યો હતો અને તેણે પણ પોતાના અધિકારથી પ્રજનનું સારી રીતે પાલન કર્યું હતું તે સં. ભારમલ્લ તેની પત્ની.....નામ ખંડિત છે.

(૧૫) તેનો પુત્ર ઇંદ્રરાજ થયો, તેની પ્રથમ પત્નીનું નામ જયવન્તિ અને બીજી પત્નીનું નામ કમા (દમયંતી હશે) તેનો પુત્ર સં. ચૂહડમલ્લ, તેનો (ઇંદ્રરાજનો) પ્રથમ લઘુ બાપા અબયરાજ... .. ખંડિત છે. જેમાં તેની સ્ત્રીનું નામ હશે.

૧ ટાડરમલ્લ સમ્રાટ અકબરનો મહેમુલોખાતોનો મુખ્ય પ્રધાન હતો.

(૧૬) તેની સ્ત્રી જરીનાં તેનો પુત્ર સંઠ વિમળદાસ, અજયરાજની બીજી પત્નીનું નામ નગીનાં છે. ઇન્દરાજના બીજા નાના ભાઈનું નામ સંઠ રામીદાસ (બીજા લેખ પ્રમાણે ધાસીદાસ એ તેનું બીજું નામ હશે.) તેની સ્ત્રી.....ખંડત છે.

(૧૭) પ્રારંભમાં કાં વંચાય છે તે તેની સ્ત્રીનું નામ હશે. તેનો પુત્ર સંઠ જગ-જીવન (બીજા લેખના આધારે જીવન પણ તેનું નામ હશે) તેની સ્ત્રી મોતી (મૂલમાં મોતાં નામ છે.) તેનો પુત્ર સંઠ કચરાભાઈ અને બીજા પુત્રનું નામ (સ્વામીદાસના બીજા પુત્રનું નામ) સંઠ ચતુર્ભુજ વગેરે સમસ્ત કુટુંબ સહિત.....ખંડિત છે.

(૧૮-૧૯) પ્રારંભમાં 'વૈરાટ' છે પરંતુ પ્રથમની પંક્તિના ખંડિત પાઠ સાથે મેળવતાં વૈરાટ થાય છે. આ વૈરાટ નગરનો અધિકાર ધારણ કરતા (અધિકારી) સંઠ ઇન્દરાજને પોતાના પિતાના નામથી પાપાજીની શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની પ્રતિમા રી રી મથની એક ભતતી ધાતુની (પંચ ધાતુની) પોતાના નામની ચંદ્રપ્રભુજીની પ્રતિમા અને પોતાના ભાઈ અજયરાજના નામથી શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુની પ્રતિમા, આ ત્રણ પ્રતિમાઓ સહિત મૂલનાથક શ્રી વિમલનાથ પ્રભુનું મિંબ—પ્રતિમા.

(૨૦) પોતાના કલ્યાણ માટે ઘણું દ્રવ્ય ખર્ચીને ખતાવેલ શ્રી. ઇન્દ્રવિહાર જેવું બીજું નામ મહોદયપ્રાસાદ છે તેમાં પ્રતિષ્ઠા કરી.

(૨૧ થી ૨૩) પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર આચાર્ય શ્રી હીરવિજયસૂરીશ્વરજીના પૂર્વના ત્રણ આચાર્યોનું વર્ણન છે. જેનો સાર એ છે કે-તપામચ્છમાં શ્રી હેમવિમલસૂરિની પાટે મહાપુષ્પશાલી ગુરુઆજ્ઞાપૂર્વક, કુમાર્ગમાં પડતા જન્તુઓને બચાવવા જેમણે સાધુમાર્ગનો ક્રિયોદ્ધાર કર્યો છે એવા આણુંદવિમલસૂરિજી થયા તેમની પાટે મહા-પ્રતાપી શ્રી વિજયદાનસૂરિજી થયા તેમની પટે

(૨૪થી ૩૧) શ્રી હીરવિજયસૂરીશ્વરજીની પ્રજ્ઞા અને સંક્ષિપ્ત કાર્યવાહિનો ઉલ્લેખ છે. (વિજયદાનસૂરિજીની પાટે) સુર્ય સમાન પ્રતાપી અને પોતાની વચનચાતુરીથી બાદશાહ અકબરને ચમત્કૃત-આકર્ષિત કર્યો હતો. તે સમ્રાટ અકબર કાશ્મીર કામર મુસ્તાન કાબીલ બદકસાં દીલ્હી (દીલ્હી) મરઠ્ઠથી (મારવાડ) માલવમંડળ (માળવા) વગેરે અનેક દેશોનો ઉપરી ચૌદ જતપતિ રાજ્યોથી સેવિત હુમાયુપુત્ર અકબર કે જેણે સૂરિજીના ઉપદેશથી આગળ જણાવેલા દિવસોમાં પોતાના સમસ્ત રાજ્યમાં અમારી પડાવી હતી, સૂરિજીને પોતાનો પુસ્તક ભંડાર અર્પણ કર્યો હતો, સૂરિજીના ઉપદેશથી બંદીઓ છોડ્યા હતા, સર્વત્ર પ્રખ્યાત જગદગુરુ મિરઠ (સૂરિજીને) આપ્યું હતું. તેમ પ્રશાન્તતા નિરૂપહતા ...સંવિજ્ઞતા અને યુગપ્રધાનતા આદિ ગુણો વડે શ્રી વજ્રસ્વામી આદિ પૂર્વાચાર્યોનું અનુસરણ કરનાર, પછી ૨૧ વાર શ્રી શ્રી શ્રી એ । શ્રી હીરવિજયસૂરીશ્વરજીએ પોતાના શિષ્યો

(૩૧ થી ૩૮) પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર મહોપાધ્યાય શ્રી કલ્યાણવિજયગણિનો પરિચય છે. તેઓ સૌભાગ્ય વૈરાગ્ય આદિ ગુણોથી શોભતા છે, ગુરુઆજ્ઞા પાલનમાં સદાય તત્પર છે. અનેક સ્થાનોએ ઉત્સવપૂર્વક પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી છે. સુંદર મહાન વ્યાખ્યાતા છે.

તેમણે અનેક ભવ્ય છવોને કચ્છેશ આપી વૈરાગ્ય પમાડી-દીક્ષાઓ આપી છે. તેઓ મહાન પંડિત અને મહાન વાદી છે.

(૩૬ થી ૪૦) આવા ગુણ સંપન્ન મહોપાધ્યાય શ્રી કલ્યાણવિજયજી ગણિ આશ્રિએ ઇન્ડિયન પ્રસાદમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી. પ્રશસ્તિ પં. શ્રી લાભવિજયજી ગણિએ બનાવી છે અને પં. સોમકુશલગણિએ લખી છે. અને ભરવપુત્ર મસરદે આ પ્રશસ્તિ પત્થર ઉપર લખી છે.

આ સાથે આ શિલાલેખનું રાયબહાદુર ડી. આર. સહાની મહાશયે કરેલ અગ્રેજી વિવેચન કે જે જયપુર રાજ્યના ઇતિહાસમાં પ્રગટ થયેલ છે, તે તેમજ તેનું હિન્દી ભાષાંતર પણ સાથે જ આપ્યું છે, જેથી કાચકોને એક અજૈન વિદ્વાનના આ લેખ સંબંધીના વિચારો જાણવાની તક મળે !

રા. ખ. ડી. આર. સહાની મહાશયે અગ્રેજીમાં કરેલ આ શિલાલેખનું વિવેચન.

The Jaina temple (plate I, b.) is situated in the neighbourhood of the tehsil and consists of a sanctum preceded by a spacious Sabha-mandapa and surrounded by a broad circumbulatory passage on the other three sides. There is an oblong open courtyard surrounded by a high wall and a beautifully carved pillared portico in front of the entrance on the East. In the South wall of the courtyard on the inside is built a large inscribed slab which was first noticed by Dr. Bhandarkar (Vide his report referred to above). The inscription briefly is to record that one Indraraja, who was a Srinjala by caste and of Rakmana Gotra caused images to be made of three Tirthankaras, i.e. a stone image of Parsvanatha in the name of his father, another of copper of Chandraprabha in his own name, a third of Rishabhadeva in the name of his brother Ajayaraja and placed them along with an image of Vimalanatha who is described here as the principal pontiff in a temple designated Indravihara with the alternate name of Mahodayaprasada which he had himself constructed at Vairata (વહરાટ) at a considerable expense. The actual consecration was performed by Sri Hiravijaya Suro with the assistance of his disciple Kalyanvijaya Gani who was an adept in the art of sowing the seed of spiritual knowledge in the sanctified field of the minds of pious men. The date of this pious act was Sunday, the 2nd of the bright fortnight of Phalguna in the Saka year 1509 in the reign of the Mughal Emperor Akbar. The corresponding Vikrama year which was also given is now completely effaced. Lines 3 to 11 constitute an eulogy of Akbar who had illuminated the circle of the four directions by names of his prowess, who had dispelled the darkness in the shape

of the crowd of his adversaries had attained the high standard of the fame of ancient king like Nala, Ramchandra, Yudhishtira and Vikramaditya. This king had been so impressed & moved to mercy by the clearer expounding of piety by Sri Hiravijaya Suri that the granted security of life (Amari—This order prohibiting slaughter of animals was issued in A. D. 1582. Vide Smith, Akbar the Great Mogul, p. 167) to animals of all kinds for 106 days in the year for all time and in all parts of his kingdom: namely on 18 days on account of the Paryushana fast, for 40 days in celebration of his birth day and on the 48 Sundays in the year. Another passage in the inscription supplies a genealogical account of the donor Indraraja and yet another of the pontiff Hiravijaya suri. We are further informed that this pontiff was the recipient of the renowned title of 'Universal teacher,' a collection of books and amnesty for prisoners from 'Jalalud Din Akbar, the son of Humayun, whose feet were adored by the kings of Kashmir, Kamarupa,.....Kabul, Bodakshan, Dhili, Marusthali (Marwar), Gujaratra, Malava, etc. It is interesting to note here that this visit of Sri Hirvijaya Suri to the Emperor Akbar at Fatehpur Sikri and the consequent promulgation of a Ferman prohibiting the slaughter of animals on certain dates in the years also graphically described in the Mahakavya named Hirasabbhagyan of Devavinala Gani which contains a practical account of the life of this well-known teacher. The enumeration of the dates of prohibition however, differs in some details from that given in the Bairat inscription. Verses 261 and 263 of canto 14 of this work also mention the construction of Indraraja's temple at Bairat and its consecration by Sri Hiravijaya Suri at the invitation of Indraraja. The date of the Mahakavya is not known. It is now clear that it must have been composed a good deal after the date of the Bairat inscription.

शिलालेखनुं हिन्दी विवेचन (अंग्रेजना आधारे)

जैन मन्दिर (प्लेट १, बी.) तहसील के निकट स्थित है, और इसमें एक पक्कान्त पवित्र स्थान एक विस्तीर्ण सभामंडप सहित सम्मिलित है और यह दूसरी तीन दिशाओं में एक चौड़े गोल पथ से घिरा हुआ है। वहां पर एक उंची दिवारसे घिरा हुआ लम्बा चौड़ा खुला चोगान (चौक) है जिसकी पूर्व दिशा में द्वार के सामने एक स्तम्भ के आश्रित वहलिज है जो सुन्दरताई से चित्रित है, आंगन की दक्षिण दिशा की दिवार के अन्दरकी तरफ एक बड़ा खुदा हुआ पत्थर की सिला (सिलालेख) बना हुआ है जिसे पहिले डा० भंडारकरने देखा था (उपर दीहुइ उनकी सूचना

देखो)। यद्यपि यह खुदाई (नकशा) विस्तार पूर्वक संशोधित नहीं है। स्मारक लेख (खुदाई) चालिस पंक्तियोंमें लिखा हुआ है और अनेक स्थानों पर मिटा हुआ है। स्मारक लेख का संक्षिप्त तोरसे यह अभिप्राय है कि एक इन्द्रराजा जो श्रीमाल जाति और राकमाना (राक्यान) गोत्र के थे तीन तीर्थंकरों की मूर्तियां बनवाई अर्थात् एक पार्श्वनाथ की पाषाण की मूर्ति अपने पिताके नामपर, दूसरी चन्द्रप्रभ की मूर्ति अपने खुद के नाम पर और तीसरी ऋषभदेव की अपने भाई अजयराजा के नाम पर बनवाई और उनको विमलनाथ की मूर्ति के साथ, जो मन्दिर के मुख्य नायक लिख गये हैं स्थापित की। ये (मूर्तियां) इन्द्रविहार तथा महोदयप्रासाद नाम के मन्दिर में स्थापित की गई थीं। इस मन्दिर को उन्होंने (इन्द्रराजा) खुद वैराट में बड़ी लागत बनवाया था। मन्दिर की असली प्रतिष्ठा सिरौ हीरविजयसूरीने अपने शिष्य कल्याणविजयगणि सहित की थी। यह (सूरी) संत पुरुषों के हृदय रूपी पवित्र भूमि में आत्मिक ज्ञान का बीज बोने की विद्या में दक्ष थे। इस पवित्र कार्य (प्रतिष्ठा) की तिथि—इतवार साका साल १५०९ फाल्गुन महिना की बांदनी पक्ष की २ (सूदी २) थी। उस समय मुगलसम्राट् अकबर का राज्य था। विक्रम का दिया हुआ साल बिल्कुल मिट गया है। तीन से ग्यारह तक की पंक्तियोंमें अकबर की प्रशंसा की गई है, जिसने (अकबरने) अपनी वीरतासे चारों दिशाओं के घेरे को रोशन कर दिया था, जिसने अपने विरोधियों के विचारों का अंधकार भगा दिया था और प्राचीन राजाओं (जैसे) नल, रामचंद्र, युधिष्ठिर और विक्रमादित्य की भांति उच्च कोटी की प्रसिद्धि प्राप्त की थी। श्रीहीरविजयसूरिके चतुराई पूर्वक विस्तारसे दीये हुए ईश्वर भक्ति के वर्णन ने इस बादशाह पर इतना प्रभाव डाला और मन में इतनी करुणा पैदा करदी के उन्होंने (बादशाहने) सर्वभांति के जानवरों की सुरक्षता (अमारो-जानवरों का वध बंद करनेका यह हुकुम १५८२ ए. डी. में निकला था, स्मिथ की 'अकबर दी ग्रेट मुगल' पेज १६७ देखो) हमेशा के लिये और उसके राज्य के सर्व भागों में साल के १०६ दिनके लिए मंजूर की थी—अर्थात् पर्येषणा पर्व पर १८ दिनके लिए, बादशाह की सालगिरह के उत्सव पर ४० दिन के लिये, और वर्ष के ४८ इतवारों के लिये (यह मंजूरी थी)। स्मारक लेख के दूसरे संग्रहमें दानी इन्द्रराज के वंशका वर्णन (वंशावलि) दिया हुआ है। हमें (लेखक) इससे अधिक समाचार मिले हैं—कि इन आचार्य को हुमायूँ के बेटे जलालुद्दीन अकबरने जगद्गुरु का प्रसिद्ध खिताब, पुस्तकोंका भंडार, कैदियों के लिए क्षमापत्र दिया था। बादशाह के चरण कश्मीर, कामपुरा, काबुल, बदकशन, धिली, मरुस्थली (मारवाड), गुजरात, मालवा आदि के नरेशों से पूजे जाते थे। यहां पर यह बात नोट (टीप) करने योग्य है कि श्रीहीरविजयसूरी का सम्राट् अकबर

પોષ દશમી

[ભગવાન પાર્શ્વનાથના જન્મકલ્યાકના પર્વનો ધાર્મિક મહિમા]

લેખક—મુનિરાજ શ્રી યશોભદ્રવિજયજી

સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કેવી રીતે થાય

મોહનીય આદિ આડે કર્મોના જલીમ પંજમાં સપડાયેલ આત્માઓ હેય, રોય અને ઉપદેવનું સ્વરૂપ જાણ્યા વિના આ સંસાર-સાગરમાં ભમ્યા કરે છે. તેમાં મહાન પુન્યના ઉદયથી કોણકે ભવ્ય જીવે ઉપયોગ વિના યથાપ્રવૃત્તિ નામનું પહેલું કરણુ કરે છે, અને અપ્યવસાયની નિર્મલતાથી, એક આયુઃકર્મ વિનાનાં બાકીનાં સાત કર્મોની સ્થિતિ પલ્લોપમના અસંખ્યાતમા ભાગે ન્યૂત એક કોણકોડી સાગરોપમની કરે છે. અહીં તે જીવને કર્મથી ઉત્પન્ન થયેલા અત્યંત નિબીડ રાગદોષના પરિણામવાલી કર્કશ અને દુર્ભેદ્ય ત્રન્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. આ ત્રન્ધિ સુધી અમલ્ય જીવે પણ અનંતીવાર આવે છે, અને અહીંત ભગવન્તો આદિની વિભૂતિને જોઈ શ્રુત સામાયિકનાં લાભને પ્રાપ્ત કરે છે. પણ સમ્યક્ત્વ સામાયિક આદિ વિશિષ્ટ પ્રકારના લાભને પામી શકતા નથી. અને ત્રન્ધિનો પણ અભવ્ય જીવે ભેદ કરી શકતા નથી. પણ ભવ્ય જીવે તો પરમ વિશુદ્ધિરૂપ બીજા અપૂર્વકરણુથી ત્રન્ધિનો ભેદ કરીને ત્રીજા અનિવૃત્તિ નામના કરણુથી અંતઃ કોણકોડી સ્થિતિવાલા મિથ્યાત્વના દળીયા અન્તર્મુહૂત કાળ પ્રમાણુ પ્રદેશથી પણ વેદવા ન પડે તેવું અંતરકરણુ કરે છે અને ત્યારપછી ભવબ્રમણુને દૂર કરનાર સમ્યક્ત્વ રત્નને પામે છે.

(૩૦૮મા પાનાનું અનુસંધાન)

ફતહપુર સીકરી કેહાં પધારને કા ઔર પરિણામ મેં જાનવરોં કા વધ સાલકી ખાસ ૨ તિથિયોં મેં બંદ કરને કા ઢંઢેરે કા વર્ણન દેવવિમલગણિ કી હીરસોભગ્ય નામકી મહાકાવ્ય મેં ઉત્તમ રીતિ સે દિયા હુઆ હૈ । ઇસ કાવ્ય મેં ઇન પ્રસિદ્ધ ગુરુકા જીવન ચરિત્ર મી કવિતા કે રૂપમેં દિયા હુઆ હૈ । યદપિ (વધ) બંદ કરને કી તિથિયોં કે સચિસ્તાર વર્ણન મેં ઔર સ્મારક લેખ કે વર્ણન મેં કુહ અંશો મેં ભિન્નતા હૈ । ઇસ સ્મારક લેખ કે ચોદહવે કાંઢ કે ૨૬૧ વેં ઔર ૨૬૩ વેં પદોં મેં ઇન્દ્રરાજ કે વૈરાટ મેં મન્દિર બનવાને ઔર ઇન્દ્રરાજ સે નિમંત્રિત શ્રીહીરવિજયસૂરી કા ઇસ મંદિર કી પ્રતિષ્ઠા કરને કા વર્ણન દિયા હુઆ હૈ । મહાકાવ્યકો તિથિ કા પતા નહીં ચલતા હૈ । અબ યહ ચિલકુલ સ્પષ્ટ હૈ કિ યહ (કાવ્ય) વૈરાટ કે સ્મારક લેખ કી તિથિ સે કાફી સમય કે બાદ કા હૈ ।

આ હિંદી વિવેચન પુસ્તકમાં છપાયા પ્રમાણુ અક્ષરશઃ (સુધારા વધારા વગર અહીં આપ્યું છે.

(અપૂર્ણ.)

સમ્યક્ત્વ એટલે શું

રાગદ્વેષને છૂટી કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી લોકલોકના ભાવોને જોનારા, યોગીશ અતિશયોથી યુક્ત, ઇન્દ્રાદિ દેવતાઓથી સેવાયલા જે હોય તે જિનેશ્વરને દેવ તરીકે માનવા; વીતરાગની આશાનું પાલન કરનારા, સંસાર થકી પોતાના આત્માને મુક્ત કરવાની ઇચ્છાવાલા જે મુમુક્ષુ (સાધુઓ) તેમને જ યુર તરીકે માનવા અને સંસારરૂપ મહાસાગરમાં ડુબતા છવોને બચાવવામાં વહાણુ સમાન જે જિનેશ્વરોએ પ્રશ્નપેલો ધર્મ તેને જ ધર્મ તરીકે સ્વીકાર કરવો-આવા પ્રકારની જે નિર્મલ શ્રદ્ધા તેને જ સમ્યક્ત્વ કહેવાય.

ભગવાન પાર્શ્વનાથના સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિથી દશભવ

શાસ્ત્રકારો તીર્થંકર દેવોનાં ભવોની ગણના સમ્યક્ત્વ રત્નની પ્રાપ્તિથી કરે છે. ભગવાન પાર્શ્વનાથ પણ મરૂભૂતિના ભવમાં સમ્યક્ત્વ પામ્યા અને તેથી જ તેમના દશ ભવો ગણાય છે. તે દશ ભવનો ક્રમ આ પ્રમાણે છે—

પહેલા ભવમાં પુરોહિતનાં પુત્ર મરૂભૂતિ, બીજા ભવમાં હાથી, ત્રીજા ભવમાં સહસ્ત્રાર નામના આઠમા દેવલોકમાં દેવ, ચોથા ભવમાં વિદ્યાધરના પુત્ર કિરણુવેગ, પાંચમા ભવમાં અવ્યુત નામના બારમા દેવલોકમાં દેવ, છઠ્ઠા ભવમાં વજ્રવીર્ય રાગ્નન પુત્ર વજ્રનાભ, સાતમા ભવમાં મધ્યમ પ્રવેશકમાં લલિતાંગદેવ, આઠમા ભવમાં જંબૂદ્વીપના પૂર્વ મહા વિદેહમાં સુવર્ણબાહુ નામે ચક્રવતિ થયા, અને ત્યાં ચારિત્ર લઘુ વીશ સ્થાનક તપની આરાધના કરી તીર્થંકર નામકર્મ નીકામિત કર્યું, નવમાં ભવમાં પ્રાણુત નામના દશમા દેવ લોકમાં દેવ થયા અને દશમા ભવમા અલકાપુરી સમાન વાણુારસી (અનારસ) નગરીમાં વિશ્વવિખ્યાત અશ્વસેન રાગ્નની શીલ રૂપ અલંકારોથી સુશોભિત વામાદેવી નામની પટ્ટરાણીના પાર્શ્વ નામે પુત્ર થયા.

ભગવાન પાર્શ્વનાથનાં પાંચ કલ્યાણુક

(૧) ચ્યવન કલ્યાણુક—વિશાખા નક્ષત્રમાં ચૈત્ર વદી ૪ ગુજરાતી ગણતરી મુન્ય દાગણુ વદી ૪. (૨) જન્મ કલ્યાણુક—વિશાખા નક્ષત્રમાં પોષ વદ ૧૦, ગુજરાતી માગશર વદ ૧૦. (૩) દીક્ષા કલ્યાણુક—વિશાખા નક્ષત્રમાં પોષ વદી ૧૧, ગુજરાતી માગશર વદી ૧૧. (૪) કેવલજ્ઞાન કલ્યાણુક—વિશાખા નક્ષત્રમાં ચૈત્ર વદી ૪, ગુજરાતી દાગણુ વદી ૪. (૫) નિર્વાણુ કલ્યાણુક—વિશાખા નક્ષત્રમાં શ્રાવણુ સુદી ૮.

કર્મોની નિર્જરા માટે પર્વોની યોજના

જ્ઞાની ભગવ-તોએ કર્મોની નિર્જરાનાં ચાર કારણુ કહ્યાં છે— દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, દાલ અને ભાવ. આ પ્રમાણુ પર્વોનો સમાવેશ ત્રીજા-કાલ નામના-ભેદમાં થયો. અહિં-સાના સિદ્ધાંતોથી ઓતપ્રોત બનેલા અને 'સવિ છવ કઈ' શાસન રસિક' એવી સુંદર ભાવનાથી પ્રેરાયલા જ્ઞાની પુરુષોએ મહામંગલકારી લોકોત્તર પર્વોની યોજના, સંસાર રૂપ દાવાનળથી દગ્ન બનેલા, આધિ વ્યાધિ અને ઉષાધિ રૂપ ત્રિવિધ તાપથી પીડા પામેલા, જન્મ-મરણ અને મૃત્યુથી ભય પામેલા ભક્ત્યુ છવોના કલ્યાણુ માટે પૂર્વ કાનથી કરી છે.

જ્ઞાનપંચમી, ત્રણ ચૌમાસી, કાર્તિકી પુનમ, મૌન એકાદશી, ચૈત્ર અને આસો માસની શાશ્વતી અક્રાંત, ચૈત્રી પુનમ, પર્યુષણ, દીપાલિકા અને તીર્થંકર દેવોનાં પાંચ કલ્યાણક આદિ મહામંગલકારી પર્વોની આરાધના કરી જેવી રીતે આત્માર્થી જીવો કર્મોની નિર્જરા કરે છે તેવી જ રીતે ભગવાન પાર્શ્વનાથના જન્મ કલ્યાણથી પ્રસિદ્ધ થયેલ પોષ દશમી નામના મહાન પર્વની આત્માર્થી જીવોએ આરાધના કરવી જોઈએ.

પોષ દશમીનું માહાત્મ્ય

એક વાર કાશ્યપ યોગી ત્રિશલાનંદન ભગવાન મહાવીરદેવ ચંપાનગરીની બહાર સમોસર્થા હતા. તે વખતે ગૌતમસ્વામી ભગવાન ત્રણ પ્રદક્ષિણા ઈર્ષ વંદન કરીને પૂજવા લાગ્યા કે હે ભગવાન, પોષ દશમીનું માહાત્મ્ય મને કહો. ભગવાન બોલ્યા કે હે ગૌતમ, પોષ દશમીને દિવસે શ્રી પાર્શ્વજિનનું જન્મ કલ્યાણક છે. તેની આરાધના સુરદત્ત શેઠ કેવી રીતે કરી હતી તે તું સાંભળ—

આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં સુરેંદ્રપુર નામનું નગર હતું. ત્યાં નરસિંહ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને શુણ્ણમુંદરી નામે રાણી હતી. તે નગરમાં શિવ ધર્મની આરાધના કરવામાં તત્પર અને મહાધનવાન સુરદત્ત નામે શેઠ હતો. તેને શીશ્વતી નામની સ્ત્રી હતી. એક વખતે શેઠ વેપાર કરવા માટે કરિયાણાનાં સવાબસેં વહાણો ભરીને રત્નદ્રીપ તરફ ગયા. ત્યાં જઈ સર્વ કરિયાણાં વેચી ખર્ચાં નવાં કરિયાણાં લઈ તેનાં વહાણો ભરી પાછો પોતાના નગર તરફ રવાના થયો. તેવામાં દેવયોગે વહાણો આડે રસ્તે થઈને કાલકૂટદ્રીપ આવીને અટક્યાં અને ત્યાંથી વહાણો નીકળી શક્યાં નહિ. તેથી સુરદત્ત શેઠ વહાણોને ચૂકી દ્રવ્યને લઈને દ્રીપ ઉપર ગયો. અને ત્યાંથી દ્રવ્યના માડાઓ ભરીને પગ રસ્તે પોતાના નગર તરફ રવાના થયો. બ્યારે માડાઓ માઠ જંગલમાં આવ્યાં ત્યારે હુંડારાઓએ બધું દ્રવ્ય હુંડી લીધું. તેથી શેઠ નિરાશ થઈ એકલો પોતાના નગરમાં આવ્યો. ઘેર આવીને જુએ છે તો પોતાના ભંડારમાં મૂકેલી અગિયાર કોડ સુવર્ણ મુદ્રિકાઓ પણ દેખાઈ નહિ. હવે ચારે આગ્રુથી લક્ષ્મી ગુમાવવાથી શેઠ અને તેનું કુટુંબ બેઆકળું બની રૂદન કરવા લાગ્યું. અને તે બધા દુઃખયુક્ત દિવસો પસાર કરવા લાગ્યા.

એકદા તે નગરના ઉદ્યાનમાં જયધોષ નામના આચાર્ય પધાર્યા. તેથી નરસિંહ રાજાને ઉદ્યાનપાસે આવીને વધામણી આપી. રાજા વધામણી સાંભળી હર્ષયુક્ત પોતાના પરિવાર સહિત ગુરૂવંદન કરવા આવ્યો. તેની સાથે સુરદત્ત શેઠ પણ આવ્યો હતો. ગુરૂમહારાજને વંદન કરી સૌ નિર્દોષ રથાન પર બેઠા. તે વખતે જયધોષસૂરિએ પણ ધર્મ દેશના આપી—

અગારે સંસારે કથમપિ સમાસાદ્ય નૃમંવં,
 ન ધર્મં ચ : કુર્યાન્નિષયસુખતૃણાતરલિત : ।
 બુદ્ધન્ પારાધારે પ્રવરમપહાય પ્રવહર્ણં,
 સ મુલ્યો મૂર્ખાણામુપલમુપલબ્ધું પ્રયતતે ॥

હે ભવ્ય જીવો, જે માણસ આ અનંત સંસારને વિષે મહાકષ્ટથી મનુષ્ય જીવન

પામીને વિષય સુખની તૃપ્તિથી વ્યાકુલ થઈ ધર્મ કરતો નથી તે મૂર્ખશિરોમણિ સમુદ્રને વિષે કુચ્ચતો છતાં ઉત્તમ વહાણને તથા ઈર્ષ પથ્થરને ગ્રહણ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. માટે હે મહાનુભાવો, તમે શ્રી તીર્થંકર દેવો, ગુરૂમહારાજ, જિનશાસન અને શ્રીસંઘ એ આરેપની ભરિત કરો. હિસા, અસત્ય, ચોરી, મૈથુન અને પરિચ્છ એ પાંચનો ત્યાગ કરો. ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર શત્રુઓને છતો. સર્વ છવને વિષે મૈત્રી ભાવ કરો તથા ગુણવાન જનોની સોખત કરો. પાંચે ઇન્દ્રિયોનું દમન કરો. દાન આપો. તપશ્રયા કરો. સુખ ભાવને ભાવો અને સંસારથી વિરક્ત બનો. જેથી ઉત્તરોત્તર કલ્યાણની વૃદ્ધિ થાય.

આવી અમી ઝરણી ધર્મદેશના સાંભળી દરેક છવેએ યથાયોગ્ય વ્રત નિયમ ગ્રહણ કર્યાં. સુરદત શેઠ પણ સમ્યકત્વને અંગીકાર કરી પૂજવા લાગ્યો કે હે પ્રભો, એવો કોઈ ઉપાય બતાવો કે જેથી મારું ગયેલું ધન પાછું મળે. તે વખતે ગુરૂમહારાજ બોલ્યા કે તમે પોષ દશમી વ્રતની આરાધના કરો. કારણ કે તે દિવસે શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું જન્મ કલ્યાણક છે માટે તે વ્રતની આરાધના તમે આ પ્રમાણે કરો—

પોષ દશમી (એટલે ગુજરાતી ભાગશર વદ દશમ)નું આરાધના કરવા માટે પ્રથમ નવમીના દિવસે સાકરના પાણીનું એકાસણું કરવું ને ઠામ ચોવીહાર કરવો. દશમીને દિવસે એકાસણું કરી ઠામ ચોવીહાર કરવો. તથા અગિયારશના દિવસે તેવિહાર એકાસણું કરવું. એકાસણું કરીને ત્રિવિધ આહારનું પરચખાણું કરવું. ત્રણે દિવસ જલચર્ય પાળવું. બન્ને વખત પ્રતિક્રમણ કરવું. જિન મંદિરમાં અષ્ટપ્રકારી અથવા સત્તર પ્રકારી પૂજા ભણાવવી. સ્નાત્રમહોત્સવ કરવો. નવ અંગે આડંબર પૂર્વકે ભગવાનની પૂજા કરવી. ગુરૂ પાસે આવી સિદ્ધાંતનું શ્રવણ કરવું. દશમીના દિવસે પૌષધ કરવો. શ્રી પાર્શ્વનાથા-ર્જુને નમઃ એ પદની વીશ નોકારવાણી ગણવી. અને સાથીઆ વગેરે ચાર ચાર કરવા. આ પ્રમાણે દશ વર્ષ સુધી કરવું અને વ્રતની આરાધના પૂર્ણ થઈ ગયા બાદ ઉદ્ધાપન મહોત્સવ કરવો.

આ પ્રમાણે હે શેઠ, જે છવ પોષદશમીની આરાધના કરે છે તેની મનઃકામના સિદ્ધ થાય છે. તે આ લેકમાં ધનધાન્યાદિક પામે છે, પરલોકમાં ઇન્દ્રાદિક પદ પામે છે અને છેવટ મોક્ષ પદ પામે છે. આ પ્રમાણે સુરદત શેઠ પોષદશમીનું માહાત્મ્ય સાંભળી વ્રત ગ્રહણ કરે છે, અને તેની વિધિપૂર્વક આરાધના કરે છે. અનુક્રમે વ્રતની આરાધના દશ વર્ષ પૂરી થઈ અને શેઠને પણ ભાગ્યોદયનાં ચિહ્નો દેખાવાં લાગ્યાં. કાલદંટ દ્વીપનાં વહાણો પણ આવી પહોંચ્યાં અને બંડારની અગિયાર કોડ સુવર્ણ મુદ્રિકાઓ પણ પ્રાપ્ત થઈ. ગુમાવેલી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થઈ તેથી શેઠ અને શેઠાણી બન્ને આનંદ પણ આપ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે અરો, જૈન શાસન તો પ્રગટ પ્રભાવવાણું છે. એની આરાધનાથી અમારી ગયેલી લક્ષ્મી પણ પાછી આવી. માટે હે કુટુંબી જનો, વીત-રાગનો ધર્મ જ આરાધના યોગ્ય છે. આવી રીતે ઉપદેશ આપી દરેકને જૈનધર્મના ભક્ત બનાવ્યા અને પોતે પણ વિશિષ્ટ પ્રકારે પલુમકિતમાં લીન બન્યા. ત્યારપછી મહા આડંબર પૂર્વકે વ્રતનો ઉદ્ધાપન મહોત્સવ કર્યો.

પ્રભુ મહાવીરનું તત્ત્વજ્ઞાન

શ્રેષ્ઠક—આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયલક્ષ્મીચંદ્રસૂરિશ

(મતાંકથી ચાલુ)

પાપ તત્ત્વ

અનંતજ્ઞાની પરમોપકારી પરમ પ્રભુ મહાવીર મહારાજએ એવું તત્ત્વ પાપ નામનું કહ્યું છે. આ પાપ નામના એવા તત્ત્વથી જ જગતમાં દુઃખનું સત્ત્વ (અસ્તિત્વ) છે. એટલા જ માટે લાક્ષણિક જનો તેનું લક્ષણ પણ તેવું જ આપે છે—

દુઃસ્વોત્પત્તિપ્રયોજકં કર્મ પાપમ્ ।

દુઃખની ઉત્પત્તિના કારણરૂપ જે કર્મ હોય તેનું નામ પાપ તત્ત્વ કહેવાય છે. આ લક્ષણમાં જે કેવલ 'કર્મ પાપમ્' એવું લક્ષણ કરીએ તો પુણ્યરૂપ કર્મમાં લક્ષણની અભિવ્યક્તિ જાય, માટે દુઃસ્વોત્પત્તિપ્રયોજકં એ વિશેષણ મૂક્યું છે. જે દુઃસ્વોત્પત્તિપ્રયોજકં એટલું જ કહીએ તો વિષ કંટકાદિમાં અભિવ્યક્તિ થાય માટે કર્મ એ વિશેષ્યપદ મૂક્યું છે. આથી સ્પષ્ટ છે કે પાપ તત્ત્વથી જ દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે. માટે જે દુઃખનો ખપ ન હોય તો પાપનો સમૂલ નાશ કરવો જ જોઈએ. પાપના સંપૂર્ણ નાશને લાયક ક્રિયા આવતાં એક પણ શુભાશુભ કર્મ રહી શકતું નથી. અને તેમ થતાં અનંત ચતુષ્ટયને પામી આત્મા શાશ્વત સુખનું ધામ બને છે. પ્રભુએ તે પાપના બ્યાસી ભેદ બતાવ્યા છે તે નીચે મુજબ સમજવા—

માત, ક્રુત, અવધિ, મનઃપર્થવ અને કેવલજ્ઞાનાવરણીય નામની પાંચ પાપ પ્રકૃતિઓ, તથા દાન, લાભ, ભોગ, ઉપભોગ અને વીર્ય એ પાંચનો અંતરાય કરનારી પાંચ પ્રકૃતિઓ એમ દશ પ્રકૃતિઓ, જ્ઞાનના અભાવથી પ્રાણીઓને જે દુઃખ થાય છે, તે દુઃખોને ઉત્પન્ન કરે છે. મતિ, ક્રુત, અવધિ અને મનઃપર્થવની આવરક પ્રકૃતિઓ એટલા જોરશોરથી આવરણ કરી શકતી નથી, તેથી તેમની હયાતીમાં પણ કેટલોક

(૩૧૨મા પાનાનું અનુસંધાન)

હું ગૌતમ, ત્યાર પછી તે શેઠ સંસારથી વિરક્ત બની ચારિત્ર અંગીકાર કરી વિવિધ પ્રકારની તપશ્ચર્યાઓ કરી, સમાધિપૂર્વક મરણ પામી પ્રાણી નામના દશમા દેવલોકમાં દેવ થયો. ત્યાંથી ચ્યવી મહાવિદેહમાં ઉત્પન્ન થઈ ચારિત્ર ગ્રહણ કરી મોક્ષ પદને પામશે.

ઉપસંહાર

આત્માના જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રદિ ગુણોને ખીલવવામાં નિમિત્તરૂપ પોષકશક્તિ નામના પર્વની સુરક્ષત શેઠે જેવી રીતે આરાધના કરી તેવી રીતે દરેક આત્માથી જીવો ત્રિકરણ યોગે આરાધના કરે એ જ શુભેચ્છા.

જ્ઞાનનો પ્રકાશ પામી શકાય છે. તે માટે તે દેશધાતી કહેવાય છે. જ્યારે કેવલજ્ઞાનાવરણીય જ્ઞેરશૈરથી આવરણ કરનાર હોવાથી તે સર્વધાતી કહેવાય છે. જ્ઞાનાન્તરાય આદિ આ પાંચ પ્રકૃતિઓ પણ એટલું જ્ઞેર નથી કરતી તેથી જ તેના સત્ત્વમાં પણ અસુક અંશે દાન, લાભ આદિ મેળવી શકાય છે. તે માટે તે દેશધાતી છે. ચક્ષુદર્શનાવરણીય, અચક્ષુદર્શનાવરણીય, અવધિદર્શનાવરણીય અને કેવલદર્શનાવરણીય, એ ચાર તથા નિદ્રા, નિદ્રા નિદ્રા, પ્રયલા, પ્રયલા પ્રયલા અને સ્થાનદિર્ઘ, એ પાંચ એમ દર્શનાવરણીયની નવ પ્રકૃતિઓ, આત્માના સામાન્ય ઉપયોગને પણ રોકનારી હોઈ પાપ પ્રકૃતિઓ છે. એમ પાપના ઓગણીસ ભેદ થયા તેમાં ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિદર્શનાવરણીય દેશધાતી છે. જ્યારે કેવલદર્શનાવરણીય સર્વધાતી છે. તેમનાં અનુક્રમે આ પ્રમાણે લક્ષણો છે—

ઈન્દ્રિયાનિન્દ્રિયજન્વાભિલાપનિરપેક્ષબોધાઽઽવરણકારણ કર્મ મતિજ્ઞાનાવરણમ્ ।

શબ્દ નિરપેક્ષ પાંચ ઇન્દ્રિયો અને છૂટા મનથી પેદા થનાર બોધને રોકનાર કર્મ મતિજ્ઞાનાવરણીય કહેવાય છે. અભિલાપ નિરપેક્ષ એવું જો બોધને વિશેષણ ન આપાય તો લક્ષણ. અતજ્ઞાનાવરણીયમાં ચાલ્યું જાય છે. કારણ કે તે પણ ઇન્દ્રિયાનિન્દ્રિય જન્મ બોધને આવરણ કરનાર છે. પરંતુ અભિલાપ એટલે શબ્દનિરપેક્ષ નથી.

શબ્દમંસ્પૃષ્ઠાર્થગ્રહણાવરણકારણ કર્મ શ્રુતજ્ઞાનમ્ ।

શબ્દ-વર્ણુ દ્વારા વાચ્ય વાચક ભાવના વિચારથી ઉત્પન્ન થતું જ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન છે. અને તેને રોકનાર કર્મ શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કહેવાય છે.

ઈન્દ્રિયાનિન્દ્રિયનિરપેક્ષમૂર્તેન્દ્રવ્યવિષયકપ્રત્યક્ષજ્ઞાનાવરણનિદાને કર્મ અવધિજ્ઞાનાવરણમ્ ।

પાંચ ઇન્દ્રિયો અને મનની અપેક્ષા વગર રૂપી દ્રવ્યને વિષય કરનાર, પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનને રોકનાર કર્મને અવધિજ્ઞાનાવરણ કહેવું છે. રૂપી દ્રવ્યને વિષય કરનાર મતિજ્ઞાન પણ છે. તેના આવારકમાં લક્ષણ ન ચાલ્યું જાય તે માટે લક્ષણમાં ઇન્દ્રિયાનિન્દ્રિયનિરપેક્ષ એવું વિશેષણ મૂકવામાં આવ્યું છે. કેવલજ્ઞાનાવરણીયમાં લક્ષણ ન ચાલ્યું જાય, માટે મૂર્ત દ્રવ્યથી માત્ર મૂર્ત દ્રવ્ય સમજવું. કેવલજ્ઞાન માત્ર મૂર્ત દ્રવ્યને વિષય નથી કરતું, કિન્તુ મૂર્તીમૂર્તને વિષય કરે છે. અહિં માત્ર શબ્દ સકલાર્થ વાચી હોવાથી મનઃપર્યવજ્ઞાનાવરણીયમાં પણ લક્ષણ જઈ શકતું નથી.

ઈન્દ્રિયાનિન્દ્રિયનિરપેક્ષસંહિપશ્ચેન્દ્રિયમનોગતભાવજ્ઞાપકાત્મપ્રત્યક્ષજ્ઞાનાઽઽવરણસાધને કર્મ મનઃપર્યવજ્ઞાનાવરણમ્ ।

ઇન્દ્રિય અનિન્દ્રિય નિરપેક્ષ, સંહિ પંચેન્દ્રિયના મનોગત ભાવને જણાવનાર પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના આવરણના હેતુરૂપ કર્મ મનઃપર્યવજ્ઞાનાવરણ કહેવાય છે.

અહિં પણ સંહિ પંચેન્દ્રિય ભાવમાત્ર એમ માત્ર પદ સમજવું. તકિ તો આ લક્ષણ કેવલજ્ઞાનાવરણીયમાં અતિવ્યાપ્ત થઈ જાય.

લોકાલોકવર્તિસકલદ્રવ્યપર્યાયપ્રદર્શકપ્રત્યક્ષજ્ઞાનાવરણસાધન કર્મ
કેવલજ્ઞાનાવરણમ્ ।

લોકાલોકમાં રહેલા સકલ દ્રવ્ય પર્યાયને બતાવનાર, પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના આવરણનું સાધન કર્મ કેવલજ્ઞાનાવરણ કહેવાય છે.

સામગ્રીસમવધાનાસમવધાને સતિ દાનસામર્થ્યાભાવપ્રયોજકં કર્મ
દાનાન્તરાય : ।

સામગ્રીના સમવધાનમાં અથવા અસમવધાનમાં દાન સામર્થ્યના અભાવને ટ્રેરનાર કર્મ દાનાન્તરાય કહેવાય છે. સામગ્રી ન હોવાથી નથી આપતો એમ કોઈ ન સમજી લે એટલા માટે લક્ષણમાં 'સામગ્રીસમવધાન' એ વિશેષણ મૂકવામાં આવ્યું છે. અને સામગ્રીના અભાવ વાળામાં દાનાન્તરાય નથી એમ કોઈ ન સમજે તે માટે અસમવધાન નામનું બીજું વિશેષણ મૂક્યું છે.

સમ્યગ્ચિત્તેડપિ દાતૃસકાશાદલાભપ્રયોજકં કર્મ લાભાન્તરાય : ।

ભલી પ્રકારે યાચના કરે છે તે પણ દાતારથી લાભના અભાવને ટ્રેરજ્ઞા કરનાર કર્મ લાભાન્તરાય કહેવાય છે. લાભનો અભાવ સર્વને અનિષ્ટ છે માટે આ પાપપ્રકૃતિ છે. એવી રીતે ઉપરની પ્રકૃતિમાં પણ સમજવું.

કોઈ એમ ન સમજે કે માગનારને યાચતાં નહોતું આવડતું માટે ન મર્યું. તેટલા માટે લક્ષણમાં સમ્યગ્ચિત્તે એ વિશેષણ મૂકવામાં આવ્યું છે.

વિશેષણ વિશેષ્ય આદિનું પદ્ધત્ય પાપના લક્ષણની જેમ સર્વત્ર સમજી લેવું.

અનુપહતાંગસ્યાપિ સસામગ્રીકસ્યાપિ ભોગાસામર્થ્યહેતુ : કર્મ ભોગાન્તરાય : ।

સકલ અંગોપાંગ સહિત, સકલ સામગ્રી સહિત, એવા પુરૂપમાં પણ ભોગના અસામર્થ્યનું કારણ કર્મ ભોગાન્તરાય કહેવાય છે. આ લક્ષણમાં અંગોપાંગની ખામી અથવા સામગ્રીનો અભાવ હેતુ રૂપે નથી એમ બતાવવા બે વિશેષણો મૂક્યાં છે. આથી સિદ્ધ થાય છે કે કેવલ ભોગાન્તરાય કર્મ જ ભોગની અસમર્થતામાં ટ્રેરક છે.

સકલ અંગોપાંગ સહિત, સકલ સામગ્રી સહિત, એવા પુરૂપમાં પણ ઉપભોગના અસામર્થ્યનું કારણ કર્મ ઉપભોગાન્તરાય કહેવાય છે. પદ પ્રયોજન ઉપર પ્રભાણે સમજવું.

પકદશો ભોગ્યં ભોગો યથા કુસુમાદયઃ । અનેકશો ભોગ્યમુપભોગો યથા
વનિતાદયઃ ।

એકવાર ભોગવવામાં આવનારી વસ્તુઓ ભોગ કહેવાય છે, જેમ કુસુમ વગેરે અને અનેક વખત ભોગવામાં આવતી વસ્તુઓ ઉપભોગ કહેવાય છે, જેમ સ્ત્રી વગેરે.

પીનાંગસ્યાપિ કાર્યકાલે સામર્થ્યવિરહપ્રયોજકં કર્મ વીધાન્તરાય : ।

પુષ્ટ એવા પણ મનુષ્યને કાર્ય વખતે શક્તિના અભાવને કરનાર કર્મ વીધાન્તરાય કહેવાય છે. નિર્બળ હોવાથી વીર્ય-શક્તિ નથી એમ કોઈ ન માને તેટલા માટે પીનામ-સ્યાપિ પદ મૂક્યું છે. વળી કાર્ય ન હોય તો વીર્યવાળા પણ તેનો પ્રયોગ કરતા નથી તેટલા માટે કાર્યકાલે પદ મૂક્યું છે.

ચક્ષુષા સામાન્યાવગાહિબોધપ્રતિરોધકં કર્મ ચક્ષુર્દર્શનાવરણમ્ ।

ચક્ષુથી ઉત્પન્ન થનારા સામાન્ય બોધને રોકનાર કર્મ ચક્ષુદર્શનાવરણ કહેવાય છે.

તન્નિન્નેન્દ્રિયેણ મનસા ચ સામાન્યાવગાહિકોધપ્રતિરોધકં કર્મ અચક્ષુ-
ર્દર્શનાવરણમ્ ।

ચક્ષુથી ભિન્ન ઇન્દ્રિયો અને મન વડે ઉત્પન્ન થતા સામાન્ય જ્ઞાને રોકનાર કર્મને અચક્ષુદર્શનાવરણ કહ્યું છે. પૂર્વોક્ત દર્શનાવરણીયના વ્યવરહેદના માટે તન્નિન્નેતિ પદ સમબંધુ.

મૂર્તદ્રવ્યવિષયકપ્રત્યક્ષરૂપસામાન્યાર્થગ્રહણાવરણहेतुः કર્મ અવધિદર્શના-
વરણમ્ ।

મૂર્ત પ્રવ્યને વિષય કરનાર પ્રત્યક્ષરૂપ સામાન્ય અર્થના ગ્રહણમાં આવરણનું હેતુ રૂપ કર્મ અવધિદર્શનાવરણ કહેવાય છે. અહિં પણ પૂર્વની માફક માત્રપદ સમબંધુ.

સમસ્તલોકાલોકર્ષત્તિમૂર્તદ્રવ્યવિષયકગુણમૂલવિશેષસામાન્યરૂપપ્ર-
ત્યક્ષપ્રતિરોધકં કર્મ કેવલદર્શનાવરણમ્ ।

સકલ લોક અને આલોકમાં રહેલ મૂર્ત અને અમૂર્ત પ્રવ્યને વિષય કરનાર તથા વિશેષ ધર્મેને ગોણુ કરનાર અને સામાન્ય ધર્મેને પ્રધાનપણે જ્ઞેનાર પ્રત્યક્ષ જ્ઞાને રોકનાર કર્મ કેવલદર્શનાવરણ કહેવાય.

ચૈતન્યાવિસ્પષ્ટતાપાદકં સુખપ્રબોધયોગ્યાવસ્થાજનકં કર્મ નિદ્રા ।
ચૈતન્યને દબાવનાર સુખથી જગાવવા લાયક અવસ્થાને ઉત્પન્ન કરનાર કર્મ નિદ્રા કહેવાય છે.

ચૈતન્યાવિસ્પષ્ટતાપાદકં દુઃખપ્રબોધ્યાવસ્થાहेतुः કર્મ નિદ્રાનિદ્રા ।
ચૈતન્યને આક્રમણુ કરનાર દુઃખથી જગાડવા લાયક અવસ્થાનું હેતુમૂલ કર્મ નિદ્રાનિદ્રા કહેવાય છે.

ઉપવિષ્ટસ્યોત્થિતસ્ય વા ચૈતન્યાવિસ્પષ્ટતાપાદકં કર્મ પ્રચલા ।
એકેલા તથા ઉભેલાના ચૈતન્યની અવિસ્પષ્ટતાનું પેદા કરનાર કર્મ પ્રચલા કહેવાય છે.

ચંક્રમમાણસ્ય ચૈતન્યાવિસ્પષ્ટતાપાદકં કર્મ પ્રચલાપ્રચલા ।
ચાલતા પ્રાણીના ચૈતન્યને ગુમ કરનાર કર્મ પ્રચલાપ્રચલા કહેવાય છે.

જાગૃદવસ્થાધ્યવસિતાર્થસાધનવિષયસ્વાપાવસ્થાપ્રયોજકં કર્મ સ્ત્યા-
નક્ષિઃ ।

જગતી વખતે વિચારેલા અર્થ સાધનનો વિષય કરનાર નિદ્રા અવસ્થાનું પ્રેરક કર્મ સ્ત્યાનક્ષિ કહેવાય.

ચક્ષુદર્શનાવરણીયથી લઈ કેવલદર્શનાવરણીય સુધીની ચાર અને નિદ્રાથી માંડી સ્ત્યાનક્ષિ સુધીની પાંચ નિદ્રાઓ એ મલી દર્શનાવરણીયની નવ પ્રકૃતિઓ થઈ. અને પૂર્વોક્ત જ્ઞાનાવરણીયની પાંચ અને અંતરાયની પાંચ એમ દશ સર્વે મળી ૧૯ પ્રકૃતિઓ, પાપમાં દાખલ થઈ શકે એ ત્રાત તેના લક્ષણોથી જ રપષ્ટ થાય છે. (અપૂર્ણ)

શ્રીનમસ્કાર મહામંત્ર-માહાત્મ્ય

લેખક--શ્રીયુત સુરચંદ પુરુષોત્તમદાસ બદામી

બી. એ., એલએલ. બી. ડિપાર્ટ્ડ સ્કો. ડો. ૧૯૪૧

નમસ્કાર મંત્ર જેને આપણે નવકારના નામથી જાણીએ છીએ તે સૂત્ર જૈન સમાજમાં એટલું બહુ પ્રસિદ્ધિ પામેલું છે કે એ નામથી કોઈ પણ જૈન ભાગ્યેજ અજ્ઞાત હોય. નવકારનો ગણનાર અને જૈન એ એ શબ્દો જાણે એકાર્થવાચી હોય તેવા ભાસે છે. માત્ર વ્યવહારથી જ આમ દેખાય છે એમ નહિ, પરંતુ વસ્તુતઃ પણ આપણે કોઈ ઉત્તરીને વિચાર કરીએ તો આપણી ખાત્રી થાય છે કે નવકારનો ગણનાર અને જૈન એ જુદા હોઈ શકે જ નહિ. સામાન્ય રીતે અર્થ તપાસીએ તો જૈન શબ્દનો અર્થ જિનેશ્વર ભગવાનના અનુયાયી એમ માણુમ પડે છે. અને નવકારનો ગણનાર સૌથી પ્રથમ જિનેશ્વર ભગવાનને નમસ્કાર કરે છે, અને પછી આઠે કર્મનો ક્ષય થયા પછી સિદ્ધને નામે ઓળખાતો તેમનો અથવા સામાન્ય કેવલીનો જે વિશિષ્ટ પર્વાય તેને નમસ્કાર કરે છે. અને ત્યારબાદ એ જિનેશ્વર ભગવાને પ્રરૂપેલા સિદ્ધાંતો પ્રમાણે યોગનો આચાર રાખનાર અને તે સિદ્ધાંતોનો અન્ય જીવોને ઉપદેશ કરનાર તથા શિષ્ય ગણને અધ્યયન કરાવનાર અને મોક્ષાભિલાષી જીવોને મોક્ષ માર્ગમાં સહાય કરનાર સૂરિ ભગવતો, ઉપાધ્યાય ભગવતો અને મુનિ મહારાજોને નમસ્કાર કરે છે. આમ હોવાથી નમસ્કારનો ગણનાર અને જૈન એ અને વસ્તુતઃ એક જ હોવા જોઈએ એમ આપણે વિના સંકોચે નિર્ણય કરી શકીએ છીએ.

આપણી અનેક પ્રકારની ધાર્મિક ક્રિયામાં નમસ્કાર મંત્ર સિવાય આપણે એક પગલું પણ ભરી શકીએ તેમ નથી. આપણે પ્રાતઃકાલે નિદ્રામાંથી જાગીએ ત્યારથી માંડીને રાત્રે નિદ્રાવશ થઈએ ત્યાં સુધીમાં આપણે જે જે ક્રિયાઓ કરવાની હોય છે તે બધામાં નમસ્કાર મંત્ર વિના ચાલી શકતું નથી. બીજા સૂત્રો ન આવડે તો તે અન્ય ભાઈ બોલે તે આપણે સાંભળીને આપણી ક્રિયાઓ કરીએ, પરંતુ નવકાર મંત્ર તો અવશ્ય આપણે જાણવો જ જોઈએ. કાઉરસંગ કરવાનો હોય ત્યારે જે સૂત્ર વગેરે તેમાં ચિંતવવાનાં હોય તે ન આવડે તો તે બદલ અમુક સંખ્યામાં નમસ્કાર મંત્ર ગણવા એમ જણાવવામાં આવે છે, અને તેમ કરાય છે. પણ નમસ્કાર મંત્ર ન આવડે તો ગાંડું જરા પણ આગળ ચાલે નહિ.

નમસ્કાર મંત્રનો પ્રભાવ અસાધારણ માનવામાં આવેલો છે, અને તેથી જ કોઈ પણ આત્મોન્નતિનું શુભ કાર્ય કરવાનું હોય ત્યારે કે સંસાર વ્યવહારનું કાર્ય શરૂ કરવાનું હોય ત્યારે તેમજ જન્મ તથા મરણના પ્રસંગો વખતે નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરવાની પ્રથા આપણે રાખેલી છે. નમસ્કાર મંત્રને યોદ્ધા પૂર્વનો સાર કહેલો છે, એટલું જ નહિ પણ જુદાં જુદાં અંગપ્રવિષ્ટ સૂત્રોને શ્રુતરક્ષક કહેવામાં આવે છે--જેમકે આચાર્ય

શ્રુતસ્કંધ વગેરે, ત્યારે આ પવિત્ર નમસ્કાર મંત્રને પંચમંગલ મહાશ્રુતસ્કંધ કહેવામાં આવે છે. એટલું જ નહિ પણ તેને સર્વ શ્રુતસ્કંધમાં વ્યાપક ગણવામાં આવેલો છે. નમસ્કાર મંત્રનો કેટલો અચિંત્ય પ્રભાવ છે તેનો આપણને ખ્યાલ આવે તેટલા માટે એ સૂત્રમાં જ સ્પષ્ટપણે જણાવી દીધું છે કે આ પંચ નમસ્કાર સર્વ પાપોનો પ્રકૃષ્ટપણે નાશ કરનાર છે, અને જગતમાં જે મંત્રો છે તે સર્વમાં આ નમસ્કાર મંત્રનું સ્થાન પહેલું છે-મુખ્ય છે. જે વસ્તુમાં આપણાં સર્વ પાપોનો પ્રચૂરપણે નાશ કરવાનું સામર્થ્ય હોય તે વસ્તુથી આપણને ઐહિક ઇચ્છિત વસ્તુઓ મળે એ તો સહેજે સમગ્નય તેમ છે. ડાંગરનો પાક જે વડે પેદા કરી શકાય તેવું હોય તે વડે ખાસ તો આપોઆપ મળી જાય એમાં તો વિચારવાનું જ શું? જે નમસ્કાર મંત્રના સ્મરણથી સર્વ પાપોનો નાશ થઈ છેવટે મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ શકે તેમ છે તે નમસ્કાર મંત્રના પ્રભાવથી ઐહિક ઇચ્છાઓ પૂર્ણ થાય અને પરલોકમાં સહગતિ પ્રાપ્ત થાય એમાં આશ્ચર્ય શું?

પરંતુ એટલું ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે કોઈ પણ શુભ ક્રિયા સમજીને તેમાં અંતરંગ શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થયા પછી ઉપયોગ અને વિધિ સહિત કરવામાં આવે તો જ તે શ્રેષ્ઠ ફળ આપનારી થાય છે. શ્રદ્ધા હોય પણ તે સમજૂતીની ન હોય, અથવા તે હોવા છતાં પણ ક્રિયા કરતી વખતે તેમાં યથાર્થ ઉપયોગ ન હોય, અથવા તે વિધિસહિત કરાતી ન હોય, તેને માટે જે આદર અને બહુમાન રાખવું જોઈએ તે રાખવામાં આવતું ન હોય, ક્રિયા કરતી વખતે સ્વચિંતિત હોય તો તે ક્રિયા જે કે તદ્દન નિષ્ફળ જતી નથી, છતાં પણ તે યથાર્થ રીતિએ કરવામાં આવે અને આપણે જેવું ફળ મેળવવા ભાગ્યશાળી થઈએ, તેવું ફળ આપનાર તો યથા શક્તી નથી જ.

તેથી આપણે માટે ખાસ જરૂરનું છે કે આપણે નમસ્કારમંત્રનું પઠન જાપ કે ધ્યાન કરીએ તે વખતે, પાંચે પરમેષ્ઠિ ભગવાનો પ્રત્યે સંપૂર્ણ આદર અને બહુમાન રાખી, સર્વ પાપને નાશ કરનાર પરમેષ્ઠિમંત્રનો જાપ કરવાનો, તેનું સ્મરણ કરવાનો, તેનું ઉચ્ચારણ કરવાનો આપણને પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો તે માટે હૃદયમાં ખરેખરે આલ્લાહ લાવી અને અહોભાગ્ય સમજી તીવ્ર ઉપયોગ સહિત આપણે આપણું કાર્ય કરવું. પણ આ પ્રમાણે થાય ક્યારે? આ મહત્વનો પ્રશ્ન છે. એ પ્રશ્નનો વિચાર કરતાં આપણને સમગ્નય છે કે જે નમસ્કારમંત્રના દરેક શબ્દની અને દરેક પદની વ્યાખ્યા આપણી સમાજમાં સારી રીતે આવે અને એ નમસ્કાર મંત્રના પાઠથી જેઓને આગળ ઐહિક અને આમુષ્મિક લાભ મળ્યો હોય તેવાં દર્શાવે આપણી સમક્ષ ખડાં હોય, તો આપણી શ્રદ્ધા પરિપકવ થાય, અને આપણો ઉપયોગ સતેજ રહે, તેમજ આપણો આદર અને બહુમાન પણ અત્યંત વૃદ્ધિ પામે. આથી એ તરફ આપણું લક્ષ્ય હોડાવીએ.

આ નમસ્કારસૂત્રમાં આપણે ૧ અરિહંત, ૨ સિદ્ધ, ૩ આચાર્ય, ૪ ઉપાધ્યાય અને ૫ સાધુ-એ પાંચને નમસ્કાર કરીએ છીએ. આપણે સર્વ ઇચ્છાએ છીએ કે આપણો આત્મા જે અનાદિ કાળથી આઠ પ્રકારનાં કર્મોનાં ફાંસામાં ફસાઈ જઈ પોતાનું અનન્તજ્ઞાન દર્શન આરિત વીર્ય વગેરે ધન ખોષ એટલે છે તે તે ફાંસામાંથી છુટે અને પોતાનું ખરૂં સ્વરૂપ પ્રગટ કરવા સમર્થ થાય. આપણે ઇચ્છીએ છીએ કે આપણું

અનાદિકાળથી યતું પરિબ્રમણ બંધ થાય, અને આપણે સાદિ અનંતકાળ અક્ષય સુખમાં રહીએ. આ આપણી ઇચ્છા અરિહંત આદિ પાંચને નમસ્કાર કરવાથી કાળાંતરે પણ સદ્ગુણ થઈ શકે તેમ હોય તો આપણે નમસ્કાર સહેતુક છે, સદ્ગુણ છે.

આપણે આટલું તો કયૂંસ રાખવું જોઈએ કે આપણે અમુક ગુણ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા રાખતા હોઈએ તો આપણે તે ગુણ તરફ અને તે ગુણ પ્રાપ્ત કરાવવામાં જે આપણા ઉપકારી હોય તેના તરફ આદર અને બહુમાન રાખવા જોઈએ, અને તે ગુણને અને તે ઉપકારકને ખૂબ ભક્તિથી પૂજવા જોઈએ. ગુણ કાંઈ એવી વસ્તુ નથી કે જે આંખેથી દેખી શકાય, અથવા બીજી કોઈ પણ ઇન્દ્રિયને ગોચર થઈ શકે. ગુણને ભજવો અથવા ગુણ તરફ બહુમાન રાખવું એટલે એ ગુણ જેઓમાં રહેલો હોય તેની સેવા કરવી, તેનું બહુમાન કરવું. ગુણ ત્યાં ગુણી અને ગુણી ત્યાં ગુણ, આમ વસ્તુસ્થિતિ હોવાથી અરિહંતાદિ પાંચમાં જે એવા ગુણ હોય કે જે આપણી મોક્ષપ્રાપ્તિનું અનનંતર કે પરંપરાથી કારણ થઈ શકે તો આરહંતાદિને કરવામાં આવતા નમસ્કાર ખરેખર સાર્થક છે, તેમજ જરૂરનો છે.

શ્રી અરિહંત ભગવાનનો મુખ્ય ગુણ સમ્યગ્દર્શનાદિ રૂપ મોક્ષમાર્ગ ખતાવવાનો છે. તે માર્ગ જે આપણા જાણવામાં આવે તો આપણે તે માર્ગ પ્રયાણ કરી શકીએ, અને પરિણામે મોક્ષનગર પહોંચી શકીએ. તેથી પરંપરાથી અરિહંત ભગવાન આપણી મોક્ષપ્રાપ્તિના હેતુ છે. સિદ્ધ ભગવાનનો મુખ્ય ગુણ અપ્રવિણાસ યાને શાશ્વતપણું છે. એ ગુણ આપણા જાણવામાં આવે તો મોક્ષનું સુખ અક્ષય છે, શાશ્વત છે એમ આપણી પ્રતીતિ થાય અને તે પ્રાપ્ત કરવા માટે રૂચિ અને પ્રીતિ પણ વધે. આચાર્ય મહારાજ સમ્યગ્દર્શનાદિ મોક્ષ માર્ગ જે આચાર પાળવાથી સુવચ્ય થાય છે તે આચાર પાળનારા હોય છે અને તેનો સતત ઉપદેશ કરે છે, તેથી આપણે તે આચારના જાણકાર બની તે આચારને વર્તનમાં મૂકવાવાળા થઈ શકીએ છીએ. ઉપાધ્યાય મહારાજ પોતે વિનિત શિષ્યોમાં કર્મદૂર કરવાને સમર્થ એવા જ્ઞાનાદિનું વિનયન કરે છે, તેથી તેઓ મહા ઉપકારી છે. તેમજ સાધુ મહારાજઓ મોક્ષપ્રાપ્તિની લાક્ષણિકતા હોવાને તે માટે કરવાની ક્રિયામાં સહાયક થાય છે, તેથી તેઓનો ઉપકાર પણ ઘણો છે. આ ઉપરથી આપણે સમજી શકીએ છીએ કે અરિહંતાદિ પાંચ આપણને મોક્ષપ્રાપ્તિના કાર્યમાં એક અથવા બીજી રીતે ખરેખર ઉપકારી છે. આ કથનના સમર્થમાં શ્રી વિશેષાવસ્થકની નીચેની માથા નોંધી રાખવા જેવી છે :—

મગ્નો અવિષ્ણણસો આચારે વિણયયા સહાયત્વં ।

પંચવિહનમોક્કારં કરેમિ પપદિં હેઝદિં

॥ ૨૧૪૪ ॥

(માર્ગોંઽવિષ્ણણાશ આચારો વિનય : સહાયત્વમ ।

પંચવિહનમસ્કારં કરોમ્યૈતૈર્હૈતુમિઃ]

આ પ્રમાણે અરિહંતાદિ પાંચને નમસ્કાર કરવા માટે સામાન્ય પ્રકારે હેતુઓ આપણે જોયા; તેથી એ પાંચે પૂજ્ય તરફ આપણે ભક્તિભાવ રાખવો જરૂરનો છે એમ આપણને લાગે છે. એઓનું વિશેષ સ્વરૂપ કાંઈ જાણવામાં આવે તો આપણે ભક્તિભાવ વિશેષ

વધે, તેમજ સામાન્ય પ્રકારે જે હેતુઓ આપણે જોયા તે સંબંધમાં પણ વિશેષ ચર્ચાત્મક ગણવાનું મને તો એ હેતુઓની વારતવિક્રતા આપણામાં દૃઢ રીતે ઠસી ગય. આપણે તે પરત્વે કાંઇક વિચાર કરીએ.

અરિહંત ભગવાન મોક્ષના હેતુ હોવાથી પૂજ્ય છે એમ કહેવાયું છે. પરંતુ મોક્ષના હેતુ તો સમ્યગ્દર્શનાદિ છે, એ હોય તો મોક્ષનો સદ્ભાવ છે, અને એના અભાવે તેનો અભાવ છે. અરિહંત ભગવાન તો સમ્યગ્દર્શનાદિ માર્ગનો ઉપદેશ આપે છે તો એમને મોક્ષના હેતુ શા માટે માન્યા ? આના ઉત્તરમાં ગણ્યાવવાનું કે સમ્યગ્દર્શનાદિ માર્ગ જ મોક્ષનો હેતુ છે એ વાત તો સત્ય છે, પરંતુ તે માર્ગના ઉપદેશકપણથી તે માર્ગ તેમના આધીન હોવાથી તેઓ તેના હેતુ કહી શકાય. અથવા બીજી રીતે પણ સમાધાન થઈ શકે તેમ છે. કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર થઈ શકે છે. એટલે કે કારણમાં કાર્યનું આરોપણ થઈ શકે છે. જેમકે ઘૂંતે આયુઃ ઘૂંતે-ધી એ કાંઈ આયુષ્ય નથી, પણ આયુષ્યનું કારણ છે. જતાં કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર કરીને ઘૂંતને જ આયુ કહેવામાં આવે છે. તે પ્રમાણે મોક્ષનું હેતુપણું સમ્યગ્દર્શનાદિ માર્ગમાં રહેલું છે, અને સમ્યગ્દર્શનાદિ માર્ગ બતાવનાર અરિહંત ભગવાન હોવાથી અરિહંત ભગવાન સમ્યગ્દર્શનાદિ માર્ગરૂપ કાર્યના કારણ છે. એ કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર કરીએ તો એ કારણને મોક્ષનો હેતુ કહી શકાય. વળી લોક-વ્યવહારમાં પણ આપણે અનુભવીએ છીએ કે કારણનું કારણ હોય તે પણ ઇચ્છિત કાર્યની સિદ્ધિ માટે પ્રથમ કારણની પેઠે જ ઉપાદેય છે. તેથી પણ અરિહંત ભગવાન પૂજ્ય ગણાવવા જોઈએ.

એક બીજી શંકા પણ આ પ્રસંગે ઉઠાવવામાં આવે તે એ છે કે માર્ગના ઉપદેશકપણથી અરિહંત ઉપકારી હોય, અને ઉપકારી હોવાથી મોક્ષના હેતુ કહેવાય તો મોક્ષમાર્ગના સાધનભૂત વસ્તુ, પાત્ર, આહાર, શય્યા, આસન આદિના દાનથી ગૃહસ્થો પણ માર્ગના ઉપકારી ગણાવવા જોઈએ અને તેથી પરંપરાએ સર્વે પૂજ્ય ગણાવવું જોઈએ. આ શંકા અસ્થાને છે, કારણ કે પરંપરાથી ત્રણે જગત્ ભલે માર્ગોપકારી ગણાય, પરંતુ જ્ઞાનાદિ ત્રય (જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર) વધારે પ્રત્યાસન્ન-નનજીકનું કારણ છે, તેમજ એકાન્તિક કારણ પણ છે, તેથી એ જ્ઞાનાદિ ત્રય મોક્ષમાર્ગ છે, અને તે માર્ગનો ઉપદેશ આપનાર અરિહંત ભગવાનને મોક્ષમાર્ગના ઉપકારી ગણવામાં આવે છે, અને ગૃહસ્થોને તેવા ગણવામાં આવતા નથી. તેમજ વસ્તુ, આહાર, શય્યા, આસન આદિ સાધનોને પણ ગણવામાં આવતા નથી. વળી વિશેષ એ પણ સમજી લેવાનું છે કે અરિહંત ભગવાનના દર્શન માત્રથી જ ભવ્ય જીવોને મોક્ષમાર્ગની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે, તેથી પણ તેમને મોક્ષમાર્ગ સંબોધી શકાય. આમ એ રીતે-એક તો જ્ઞાનાદિ માર્ગના દાતૃપણથી, અને બીજી ખેતે જ મોક્ષમાર્ગ ભૂત હોવાથી-અરિહંત જ પૂજ્ય છે, પરંતુ ગૃહસ્થાદિ પૂજ્ય હોઈ શકે જ નહિ.

અરિહંત ભગવાનના સંબંધમાં હાલ આટલી વિચારણા કરી. હવે સિદ્ધ ભગવાન

સંબંધમાં પંકાંક જોઈએ. સિદ્ધ ભગવંતો આ જ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર લક્ષણ માર્ગે અવિ-
પ્રણાશ ભાવે મોક્ષ પામી ફતાર્ય થયા છે, તેથી તેઓ આપણામાં અવિપ્રણાશયુદ્ધિ ઉત્પન્ન
કરે છે, માટે તેઓ અરિહંત ભગવાનની પેઠે આપણા ઉપકારી છે. તેમના પૂજ્યપણને
માટે બીજું પણ કારણ છે. તેઓ પોતે જ્ઞાનાદિયુક્તમ છે એટલે જ્ઞાનાદિયુક્તના સમૂહરૂપ
છે, તેથી પણ તેઓ આચાર્યોદિની માદક પૂજ્ય છે. અહિં શંકા ઉંડે છે કે સમ્યગ્જ્ઞાન
આદિની પૂજનમાત્રથી સ્વર્ગ તથા મોક્ષાદિ વિગ્રિષ્ટ ફળની પ્રાપ્તિ થઈ શકે, અને તે
કારણથી સિદ્ધ ભગવાનનું પૂજ્યપણું સ્વીકારવું જોઈએ, પરંતુ અરિહંત ભગવાનની પેઠે
તેઓ માર્ગોપકારી કેવી રીતે કહી શકાય ? તેઓ પોતે તો અહીં છે નહિ, અને જે
આપણી સમક્ષ સદ્ભાવે ન હોય તેનાથી ઉપકારનો યોગ ક્યાંથી હોય ? આ શંકા
વાસ્તવિક નથી. આપણે એમ તો કબૂલ રાખીએ છીએ કે જ્ઞાનાદિયુક્તના સિદ્ધ
ભગવંતના યુક્તોની પૂજનથી ફળ પ્રાપ્તિ થાય છે, તેથી આપણે કબૂલ રાખવું જ
પડે કે સિદ્ધ ભગવાનોથી આ ઉપકાર થાય છે. જે તે કબૂલ ન રાખીએ
તો સિદ્ધભગવાનના અભાવમાં તેમની પૂજન શી અને પૂજકને ફળ શું ?
વળી આ સ્થિતિમાં મોક્ષમાં અવિપ્રણાશ યુદ્ધિ પણ નહિ થાય. તેથી આ ઉપકાર તેઓનો જ
છે એમ કબૂલ રાખવું પડશે. સિદ્ધ ભગવાનો અવિપ્રણાશ યુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરનાર હોવાથી
તેઓ આપણા માર્ગોપકારી હરે છે એ બીજી રીતે પણ સમજી શકાય
તેમ છે. મોક્ષ નગરે જવા માટે સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર રૂપ માર્ગ એ જ ખરો
સન્માર્ગ છે એમ આપણને પ્રતીતિ થાય છે, તે ફક્ત સિદ્ધભગવાનોને લઇને જ થાય છે,
એ નિશ્ચય બીજા કોઇ કારણથી થઇ શકે નહિ. અર્થાત્ સિદ્ધ ભગવાનોથી જ આપણને
ખાત્રી થાય છે કે મોક્ષ નગરે જનારનો અવિપ્રણાશ એટલે અક્ષય સ્થિતિ હોય છે. અને
તેમ હોવાથી મોક્ષપુર જવાનો સમ્યગ્દર્શનાદિ માર્ગ સન્માર્ગ છે. જે સિદ્ધભગવાનનો
અવિપ્રણાશ ન હોય એટલે કે વિનાશ થતો હોય તો આ પ્રકારનો સમ્યગ્દર્શનાદિ
માર્ગ સન્માર્ગ છે એવી પ્રતીતિ આપણને થઇ શકે નહિ. આ પ્રમાણેનો નિશ્ચય ઉત્પન્ન
કરાવનાર હોવાથી સિદ્ધભગવંતો માર્ગોપકારી હરે છે અને તેથી તેઓ પૂજ્ય છે. ઉપલી
શંકાનું સમાધાન ત્રીજી રીતે પણ થઈ શકે. મન્ય પ્રાણીને સિદ્ધ ભગવાનના શાશ્વત-
ભાવનું અને તેઓની શાશ્વત અનુપમ સુખરૂપ ફળની પ્રાપ્તિનું જાણપણું થવાથી સમ્યગ્-
દર્શનાદિ મોક્ષમાર્ગ વાસ્તવિક માર્ગ છે એવી રચિ અને પ્રતીતિ ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી પણ
આ ઉપકાર સિદ્ધ ભગવાનનો છે એમ સ્વીકારવું પડે. આ સમાધાનમાંથી શંકા ઉઠાવી
કહેવામાં આવે કે આ પ્રકારનું જાણપણું તો જિનેશ્વર ભગવાનના વચનથી થાય છે,
તેથી સિદ્ધ ભગવાનનો અવિપ્રણાશ હેતુ વચમાં સાવવાનું પ્રયોજન શું છે ? એના પ્રત્યુત્ત-
રમાં જણાવવાનું કે આ વાત કહી તે ઠીક છે, પણ એ માર્ગને અનુસરવાથી તેના
મૂળરૂપ જે સિદ્ધત્વનો સદ્ભાવ અર્થાત્ તે તે અક્રિતનો અવિપ્રણાશ અથવા શાશ્વત ભાવ
તે આપણા લક્ષમાં સ્પષ્ટ રીતે આવવાથી તે માર્ગમાં આપણી રચિ વિશેષતર થાય
છે, માટે સિદ્ધોનો અવિપ્રણાશ યુક્ત હેતુ તરીકે કહી તે યરાખર છે. એક વિશેષ શંકા

(જુઓ પાનું ૩૨૨)

દુર્લભ પંચક

લેખક—આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયપદ્મસૂરિજી

(ગતાંકથી ચાલુ)

૫-શમિ (મુનિ)ને દાન-અહીં શમિ શબ્દની શરૂઆતમાં 'શ' હોવાથી પાંચમા શકાર તરીકે 'શમિદાન' જણાવ્યું છે. શમિ પદે કરી ઉત્તમ શમ (શાંત સ્વભાવ) ગુણુ-નિધાન શ્રી તીર્થ'કરદેવ, ગણુધરાદિ ગુણુવંત મહાપુરુષો લેવા. તેમને દાન દેવાનો પ્રસંગ પૂરણુ પુષ્પે જ આસન્નસિદ્ધિક ભવ્ય છવે પામી શકે, આવા આવા અનેક મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં લઇને શમિદાન દુર્લભ કહ્યું છે. આમાં દાપકાદિ ત્રણુની ખીના ઉપર ખાસ લક્ષ્ય રાખવાની જરૂર છે: (૧) દાપક, (૨) ગ્રાહક અને (૩) દેવા લાપક પદાર્થ શ્રી તીર્થ'કર દેવે દાન, શીલ, તપ અને ભાવ એમ ચાર પ્રકારે ધર્મ કહ્યો છે-તેમાં દાનને શીલાદિની પહેલાં લેવાનું કારણુ એ છે કે-દાનધર્મ-દાપક, ગ્રાહક અને અનુભોદક એ ત્રણુને તારે છે. તે ઉપર સક્ષિપ્ત દષ્ટાંત આ પ્રમાણે જાણુવું:—

ભવ્ય રૂપવંત અને મહાતપસ્વી મહાત્મા બલભરણ, જંગલમાં આકરી તપસ્યા કરી ન્યારે પારણુના પ્રસંગે નગરાદિમાં ગોચરી આવ્યા ત્યારે દૂવા કાંઈ પાણુની ભરવા આવેલ નારીઓ એ મહાત્માનું રૂપ જોવામાં એવી મગ્ન થઇ ગઈ કે તેમને પોતાના કામનો ખ્યાલ જ ન રહ્યો. પોતાના ભવ્ય રૂપ નિમિત્તે યતો આ અનર્થ જોઇને એ મહા-ત્માએ અભિગ્રહ લીધો કે "જંગલમાં જે મળે તેથી નિર્વાહ કરવો ઉચિત છે. આવા

(૩૨૧માં પાનાનું અનુસંધાન)

ઉદાવી કહેવામાં આવે કે નિશ્ચયનયના મતે આત્મા જ મોક્ષ માર્ગ છે, અને રૂચિ-એટલે સમ્યક્ત્વ તે પણ આત્મા જ છે, ખીજું કોઇ નથી, તો અવિપ્રણાશરૂપ યાજ્ઞ હેતુ જણાવવાનું પ્રયોજન શું? આના સમાધાનમાં ખુલાસો કરવામાં આવેલો છે કે આ કહેવું સાચું છે, પરંતુ વ્યવહાર નયની માન્યતા પ્રમાણે જેવી રીતે તીર્થ'કર ભગવાનો મોક્ષમાર્ગને ઉપદેશ આપતા હોવાથી માર્ગોપકારી કહેવાય છે, તેવી રીતે તે ત્રીણુપ્રસારી સિદ્ધ ભગવાનો પણ અવિપ્રણાશ ગુણુને લીધે માર્ગોપકારી કહેવાય છે.

હવે^૧ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ મહારાજઓ સંબંધમાં વિચાર કરીએ. પરમ ઉપકારી ગુરૂમહારાજ-આચાર્ય ભગવંત પોતે આચારમાં સદાકાળ તત્પર હોય છે અને ખીજાઓને આચારનો ઉપદેશ પ્રદાન કરે છે, તેથી તેઓ પૂજ્ય છે. ઉપાધ્યાય મહારાજ પોતે વિનયવાન હોય છે અને શિષ્યોને સૂત્રપાઠાતા હોય તેઓને કર્મવિનયન (દૂર કરવામાં) સમર્થ વિનયનું શિક્ષણુ આપે છે, તેથી તેઓ પૂજ્ય છે. સાધુ મહારાજઓ આચારવાન અને વિનયવાન હોય મોક્ષ સાધનમાં સદાય આપનાર હોવાથી પૂજ્ય છે.

(ચાલુ)

સ્થલે આવવું ઉચિત નથી”-ત્યારથી તેઓ એ પ્રમાણે કરવા લાગ્યા. એક વખત હરિણના સંકેત પ્રમાણે જ્યાં રથકાર જન્મવાની તૈયારી કરતો હતો, ત્યાં મુનિરાજ પધાર્યા. રથકારે મુનિને જોઈને વિચાર્યું કે મારી પહેલાં જ ભાવના હતી કે કોઈ તપસ્વીને વહોરાવ્યા બાદ જમું. ભાગ્યોદયથી એ ભાવના સફળ થઈ. પછી જ્યારે રથકાર પૂર્ણ ઉલ્લાસથી મુનિને વહોરાવતો હતો, અને મુનિ તે આહારને લઈ રહ્યા હતા, તે પ્રસંગ જોઈને પડખે ઉભેલા હરિણે આ પ્રમાણે અનુમોદના કરી કે-ધન્ય છે આ રથકારને કે જે આવું ઉત્તમ દાન દે છે. હું ક્યારે મનુષ્ય ભવ પામી આવો લક્ષ્ય લઈશ. એટલામાં બીજા બાળુ ત્રણેના આયુષ્યનો અંત આવ્યો, અને એ ત્રણે (રથકાર, બલભદ્ર, હરિણ)ની ઉપર કાલ પડી. તેથી તેઓ કાલધર્મ પામી (દાયક-ગ્રાહક-અનુમોદક એમ) ત્રણે જણા પાંચમા બ્રહ્મદેવકોકમાં દેવપણે ઉપન્યા. આ રીતે દાનથી એ ત્રણેનો ઉદ્ધાર થયો.

અત્રે એ પણ જરૂર સમજવું જોઈએ કે-આરંભ સમારંભ રૂપી કરોળીયાના જળામાં ગુંથાયેલા બધાં શ્રાવક વગેરે જેઓ વિજયશેઠ વિજયારાણી આદિના જેવું શીલ પાત્રી શક્તા નથી; શિવકુમાર, પાંડવ, દ્રૌપદી, ચંદ્રાન્વર્ષિ આદિના જેવું તપ કરી શક્તા નથી તથા શ્રી ભરતચક્રવર્તિ, કુમ્ભોત્પ્રાદિની માફક અનિત્યાદિ ભાવના ભાવી શક્તા નથી તેમને આ નંસારસમુદ્ર તરવા માટે દાન રૂપિ પાટિયું જ અવલંબન સમાન છે. આવા આ દાનની બાબતમાં કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રસૂર્યસ્વરજી મહારાજે શ્રી યોગશાસ્ત્રમાં અને પૂર્વાચાર્ય ભગવતે શ્રી શ્રાદ્ધદિનકૃત્ય વગેરે ગ્રંથોમાં શ્રાવકને ઉદ્દેશીને કહ્યું છે કે-બધાં શ્રાવકો અગોરના ભોજનના અવસરે દહેરાસરમાં પ્રભુજીની આગળ નૈવેદ્ય ધર્યાબાદ મુનિરાજને આહારપાણી વહોરવા માટે ઘણા વિનય અને આદરભાવ પૂર્વક અવશ્ય નિમં-ત્રણ કરી તેડી લાવે. પછી તેમને નિર્દોષ આસન ઉપર બેસવા માટે વીનંતિ કરે. પરિવાર સહિત વિધિપૂર્વક વંન કરે. પછી વૈદ્યના દષ્ટાંતથી દેશ કાલ વગેરેનો વિચાર કરી દાનના પાંચભૂષણ સાચવીને અશન વગેરે ચાર પ્રકારનો આહાર વહોરાવે.

ગુરૂને વહોરાવતી વખતે દાયક (વહોરાવનાર) પોતે તથા ગ્રાહક એટલે વહોરનાર મુનિરાજ એ બંનેને જેવી રીતે દોષ ન લાગે, તેવી રીતે વહોરાવવું. વહોરાવનાર શ્રાવકે પોતાના નિમિત્તે લાગતા દોષોને ગુરૂગમથી જરૂર જાણવા જોઈએ. આ બીના શ્રુનકેવલિ શ્રી ભદ્રબાહુસ્ત્રામીજીએ શ્રી પિંડનિયુક્તિમાં વિસ્તારથી જણાવી છે. આ બીનાને જે યથાર્થ સમજે તે શ્રાવક અમુકઅંશે ગીતાર્થ કહેવાય !

ગ્રાહક-સુપાત્ર-ના ચાર ભેદ

૧ રત્નપાત્ર સમાન—આવા સુપાત્ર શ્રી તીર્થંકર મહારાજ જેવા મહાપુરૂષો જાણવા. આવા સુપાત્રને પ્રથમ કહેવાનું કારણ એ કે તેઓ નિરબિલાપ હોય છે એટલે “ અલબ્ધે તપોવૃદ્ધિઃ, લબ્ધે દેહસ્ય ધારણ ” એટલે તેઓ વિશિષ્ટ સંઘયજી, ધૈર્ય આત્મલક્ષ્યાદિ સાધનોના બંધે એમ દૃઢ નિર્ણય કરે છે કે-ગોચરી હિ મજે તો અધિક તપશ્રધાનો લાભ મળશે, ને મળશે તો તે દ્વારાએ ધર્મધ્યાનાદિ સાધવામાં મદદ મળશે. આથી તેમને નિરબિલાપ કહ્યા.

૨ સુવર્ણપાત્ર સમાન—અદ્વૈતવચન માતાના પાત્રક મુનિરાજ જાણવા, કારણકે તેઓને વિશિષ્ટ સંહનાદિના અભાવે અમુક ટાંપમે પણ આહારાદિની ઈચ્છા થાય છે.

૩ રૂપ્યાપાત્ર સમાન—ઉત્તમ દેશવિરતિને ધારણ કરનારા આવકોને રૂપાના વાસણુ જેવા જાણવાં.

૪ તામ્રપાત્ર સમાન—જ્ઞાનેશ્વર દેવે કહેલી પદાર્થોની ખીના સાચી જ છે, શ્રી વીતરાગવું શાસન એ જ પરમાથ છે. આ શાસનમાં તીવ્ર લાગણી ધરાવનારા પ્રમાદિ જીવો પણ માર્ગ પામીને સંસારને તરી જાય છે—આવી લાગણી મને ભવોભવ થયો, એવી દૃઢ અદ્વાવાળા આવકો તાંબાના વાસણુ જેવા કહ્યા છે. તીવ્ર કર્મોના ક્ષયોપશમથી પરલોકમાં પણ હિતકારી એવા જ્ઞાન વચનને વિધિપૂર્વક સાંભળે તે શુક્લપાક્ષિક આવક અથવા ઉત્કૃષ્ટ આવક કહેવાય. આ આખત પંચાશકમાં કહ્યું છે કે:—

પરલોચહિયં સમ્મં, જો જિણવચનં સુણેહ ઉવ્વત્તો ।

અહિતિચ્છકમ્મવિગમા, સુક્કોસો સાવગો વરથ ॥૧॥

આ આવકના ૧ આરવતધારી (દેશવિરતિ) આવક અને ૨ સમ્યગ્દષ્ટિ આવક, એમ બે ભેદ છે. તેમાં આતંદ વગેરે—પહેલા નંબરના આવક કહેવાય, અને કૃણુ શ્રેષ્ઠિક રાજ વગેરે ખીજા નંબરના આવકો જાણવા. જ્યારે શ્રી ઋષભાદિ તીર્થંકર દેવ વિચરતા હોય ત્યારે શ્રેયાંસ કુમાર જેવા ભવ્ય જીવોને રત્નપાત્રને દાન દેવાનો પ્રસંગ મળે. તે સિવાયના કાલમાં પણ શાલિભદ્રાદિકે પૂર્વમાં માસખમણના પારણાવાલા ખીજા નંબરના મુનિરાજને સુપાત્ર દાન દઈ આત્મોત્તિ સાધી, તેમજ રથકારે અલભદ્ભને વહોરાવી પાંચમા બ્રહ્મદેવલોકની દૈવિક ઋદ્ધિ સાધી. તેવો જોગ ન મળે ત્યારે વ્રતધારી આવકને જમાડે, તે ન હોય ત્યારે અદ્વાળુ આવકને જમાડ્યા બાદ ઉત્તમ આવકો ભોજન કરે. એ પ્રમાણે ચાર પ્રકારના આહકના ક્રમ પ્રમાણે ફક્તમાં પણ તરતમતા પડે છે. એટલે પ્રથમ નંબરના શ્રીતીર્થંકરને દાન દેતા સર્વોત્તમ અધિક લાભ થાય. આ રથજે વાદ રાખવું કે—ભવ્ય જીવોને જ આવી દાનનો પ્રસંગ મળી શકે છે. કારણ કે આત્મપ્રભોષાદિ અનેક ગ્રંથોમાં કહ્યું છે કે અભવ્ય જીવોને સુપાત્રદાન, ઈદ્રપાણું વગેરે સાડત્રીશ ઉપરાંત લાભ મળી શકતા નથી. આવું દાન દેનાર મોડામાં મોડા ત્રીજો ભવે અને વહેલામાં વહેલા શ્રેયાંસ કુમાર વગેરેની જેમ તે જ ભવમાં પણ સુકિત પદ પામે છે. મુનિરાજ વગેરેને દાન દેતાં તેથી ઉતરેલું ફક્ત જાણવું. સમ્ય-કવધારી જીવોને દાન દેતાં જે લાભ થાય, તેથી વ્રતધારી આવકને દાન દેવામાં વધારે લાભ થાય. અને તેથી અનુક્રમે મુનિરાજ અને શ્રીતીર્થંકર દેવને વહોરાવામાં અધિક લાભ જાણવો.

દાયક (આવક) ના ગુણો

સુપાત્ર દાનના દેનારા ભવ્ય જીવોએ સુપાત્રના ગુણોમાં અને દાનના ગુણોમાં બહુમાન ધારણ કરવું જોઈએ. અને “દાન દેવાથી મને ધન પુત્રાદિ સાંસારિક પદાર્થો મળે” એવું નિયાણું ન જ કરવું જોઈએ. અને આ સિવાયના ખીજા ગુણોએ કરીને સહિત થઈને મુનિને દોષ રહિત અશન પાનાદિ વહોરાવવું જોઈએ. રાજાકારોએ દાયક અને આહકના જાણવણુ અને અજાણવણુના સંબંધમાં ચઉભંગી (ચારભાંગા) આ પ્રમાણે કહેલ છે—૧ આહક અને દાયક બંને દેવા કે લેવા દાયક પદાર્થવું સ્વરૂપ જાણવું હોય (આ ભાંગો ઉત્તમ જાણવો.) ૨. આહક જાણકાર હોય પણ દાયક જાણકાર ન હોય. ૩. આહક અજાણુ હોય અને દાયક જાણુ હોય. (આ બે ભાંગા મધ્યમ છે.)

× આહક અને દાક બંને અગ્નણ. (આ ભાંગો નિષિદ્ધ છે.)

સુપાત્ર દાનનું કળ

જે ભવ્ય હોય સુપાત્રને શુદ્ધ દાન આપે છે તેમનાં કર્મોની એકાંતે નિર્જરા (ધીમે ધીમે કર્મોનો ક્ષય) થાય છે. એટલે તેવું દાન બંનેને લાભ ધાર્ષ છે. અને (૧) ઉનાળો હોય, (૨) વિશાક અટવી આદિના પ્રસંગે ગોચરીની દુર્લભતા સુશકેલી) હોય અને (૩) દુકાળ જેવો પ્રસંગ હોય, આ ત્રણમાંના કોઈ પણ કારણથી ઉત્તમ આવકો (તીર્થંકર મુનિરાજ) સુપાત્રનું ધર્મોદાર શરીરના ટકાવ વગેરે ધરિણથી ઈતર (કાંઈક સદોષ) આપે તો પણ વળી નિર્જરાનો લાભ પામે. જે કે અહીં સુપાત્રના નિમિત્તે થતા આરંભાદિના કારણે આવકને ક્રિયિત્ દોષ લાગે, તો પણ વળી લાભની અપેક્ષાએ તે શા હિસાબમાં ? કહેવું છે કે—**આયં વયં તુલિજ્ઞા લાહાકંચિવ્વ ઝાણિઓ ।** આ વિચાર સર્વાનુયોગમય શ્રીપંચમાંગ ભગવતી સૂત્રના આધારે વર્ણવ્યો છે. આ ખીના, આવકાદિ દાવકને એમ પણ પ્રેરણા કરે છે કે આવકોએ ડ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવના ગણકાર થવું જોઈએ. વ્યાખ્યાન શ્રવણાદિકથી જરૂર તેવા ઘર્ષ શકાય. ખાસ પ્રયોજન^૧ સિવાય આવક કદી પણ સુપાત્રને ઈતર (સદોષ) આહાર આપે જ નહીં, તેમ મુનિરાજ આદિ સુપાત્ર પણ પૂહવું વગેરે સાધનો દ્વારા આહારાદિ નિર્દોષ છે એમ જાણવા પાદ પ્રકણ કર. ત્યાં જે તે વસ્તુના નિર્દોષપણામાં લગાર પણ શંકા પડે તો તે પદાર્થ પ્રહણ કરશે જ નહિ. અને વધુમાં એવા પ્રસંગે સંયમ રાગી ઘર્ષ જરા પણ કચવાયા સિવાય આનંદથી એમ માને કે મને તપનો લાભ થયો. વળી ઉત્તમ આવકોએ મુનિરાજને ઈતર (સદોષ) આહાર દેવાના પ્રસંગે આ વાત જરૂર ધ્યાનમાં રાખવી કે—ગીતાર્થની સલાહથી ઝલાનાદિ મુનિરાજને ઈતર (સદોષ) આહાર દેવામાં પણ જરૂર લાભ મળે છે, કારણ કે તેવા પ્રસંગમાં ઝલાનાદિ સાધુની સંયમ ભાવનાના ટકાવ વગેરેમાં પોતે નિમિત્તરૂપ થાય છે. આહક સુપાત્ર પણ પોતાનો દીના જેવો ઉત્સર્ગ ભાગ ન જ ભૂલે. જ્યારે શુદ્ધ ગોચરી મળતી હોય, ત્યારે તો સુપાત્ર મુનિરાજ રાજ વગેરે સંયમી આત્માઓએ પ્રમાદ રહિત ઘટને અસુક રથે શુદ્ધ ગોચરી ન મલી તો ખીન સ્થલે મળશે, ત્યાં કદાચ ન મલી તો ત્રીન સ્થલે મળશે, એ પ્રમાણે માધુકરી ભિક્ષાનો વ્યવહાર માદ કરી વહોરવા જવામાં લગાર પણ આજસ ન કરવી જોઈએ. એ પ્રમાણે વર્તવામાં જ એપણા સમિતિ જળવાય છે. વળી અન્નણ આવક ન કર્યે તેવો પદાર્થ આપે તો તેને શાંતિપૂર્વક કહેવું કે—આ પદાર્થ અકરુણ હોવાથી અમે ન લઈ શકીએ અને તમારે પણ ન દેવો જોઈએ, એમ સવિતર સમજવે, પણ તેના ઉપર જરા પણ ગુરમે ન થાય. આનું ખરૂં તાત્પર્ય એ છે કે નિર્મલ શીલ મતની આરાધના કે જેમાં ગમે તેવા વિષ્ટ કારણે પણ અપવાદ પ્રવૃત્તિ હોઈ શકે જ નહિ, તે (શીલની

૧ અહીં ખાસ પ્રયોજન શબ્દથી સાધુ મુનિરાજ ઝલાન, ખાલ, વૃદ્ધ, નવદીક્ષિત વગેરે હોય તેવાં કારણો લઈ શકાય. તેમાં પણ અનુભવી વૈદ્યાદિક અને ગીતાર્થ આચાર્ય વગેરે ગુરુધર્મીની અંતરંગ સત્ય સંમતિ જરૂર હોવી જ જોઈએ. કારણકર થતી પ્રવૃત્તિમાં પણ સ્વે-ચ્છાનો ઉપાયોગ કરાય જ નહિ. આ બધી ખીના વિશિષ્ટ ગુરુમયી ઉત્તમ આવકે જરૂર ભણવી જોઈએ અને જે આવકો તેમ કરે તો જ સાધુના સંયમની આરાધનામાં આવકો ખરીદીને મદદનાર મલી શકાય.

આરાધના) સિવાયની મહાત્તાદિની આરાધનામાં અધિક લાભની અપેક્ષાએ યથાર્થ ગીતાર્થ ભાવાત્મક પૂજ્ય પુરુષોની યોગ્ય સૂચનાથી શ્રાવક સુપાત્રની ભક્તિ કરતાં 'આ મારા ઔપધાદિથી મુનિનો દેહ ટકશે, આ હજારો જીવોના ઉદ્ધારક મહાપુરુષ સંયમ સાધી ખીજને સધાવશે,' એમ ભાવના રાખવાથી જરૂર વિશેષ લાભ મેળવે છે. અપવાદ સેવનાર સાધુ મહાત્માની પણ ઉત્સર્ગ માર્ગ તરફ જ દષ્ટિ હોવી જોઈએ. જેથી તે એમ વિચારે કે—'મેં અપવાદ સેવ્યો તે ઠીક નહિ, સાજો યજ્ઞ ત્યારે અવસરે શ્રી ગુરુમહારાજની પાસે તેનું (છતર ગ્રહણનું) યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત જરૂર લઈશ ને નિર્મલ બનીશ.' અહીં એ ધ્યાનમાં રાખવું કે આજ્ઞા આપનાર ગુરુવર્ણદિ ગીતાર્થ મહાપુરુષો દીર્ઘદષ્ટિ હોય છે. સ્વચ્છંદપણે અપવાદ સેવનારને આરાધકપણું નથી જ હોતું, કેમકે ઉત્સર્ગ માર્ગને ટકાવવા માટે જ અપવાદિક પ્રવૃત્તિ સંભવે છે. એટલે કે સુપાત્ર મુનિરાજ વગેરે મહાપુરુષોએ ઉત્સર્ગમાર્ગ તરફ જરૂર દૃઢ આદરભાવ રાખવો જોઈએ. કારણકે ગીતાર્થ ગુરુવર્ણે જણાવેલો જે અપવાદ માર્ગ તે તો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવને આધીન છે. એટલે દ્રવ્યથી—જે સાધુ માંદા હોય, ક્ષેત્રથી જે ક્ષેત્રમાં શુદ્ધ-ગોચરી મળી શકતી ન હોય, કાલથી જનાજો દુકાળ વગેરે પ્રસંગ હોય, અને ભાવથી દાયક (વહોરાવનાર)ના એકાંક ભાવ વગેરે હોય. આ કારણોએ ગીતાર્થની આજ્ઞાનુસાર અપવાદ માર્ગ કહ્યો છે. આવું ગૂઢ રહસ્ય ગીતાર્થ જ મળી શકે. માટે જ જે મુનિએ ગીતાર્થ છે, તથા ગીતાર્થની નિશ્ચયે રહેનારા છે, તે બંનેને જ પવિત્ર આગમોમાં આરાધક કહ્યા છે. તે સિવાયના અગીતાર્થ—મરજી મુજબ સ્વચ્છંદે વર્તનારા જીવો આરાધક ક્રોડીમાં દાખલ થઈ શકે જ નહિ.

પ્રશ્ન—ગુરૂ તરીકે માનીને અપાત્રને દાન દેવામાં લાભ ખરો કે નહિ?

ઉત્તર—જે શ્રાવક અપાત્ર—(સાયકાંત વિનાનાને) ગુરૂ યુદ્ધિથી દાન આપે, તે એકાંત પાપને આધનારા થાય છે. કારણ કે તેણે અપાત્રને તેવી રીતે આપેલું તે દાન તેના અપાત્રપણાને પોષે છે અને તેથી તે (દેનાર) શ્રાવકને લગભરપણું નિર્જરનો લાભ મળતો નથી. માટે શ્રાવકે ગુરૂયુદ્ધિથી સુપાત્ર દાન દેતી વખતે પાત્ર—અપાત્રનો જરૂર વિચાર કરવો જોઈએ. બાકી અનુકંપાદાનમાં આવો વિચાર કરવો જરૂરી નથી.

પ્રશ્ન—સુપાત્ર અને કુપાત્ર કેને કહીએ?

ઉત્તર—ઉત્તમ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ, ક્ષમા વગેરે ગુણોને ધારણ કરે તે સુપાત્ર કહેવાય. આવા ઉત્તમ ગુણોના નિધાન મહાત્માએ જ ખરી રીતે સંસાર સમુદ્રને તરેલા અથવા તરવા માટે પ્રયત્ન કરનારા કહી શકાય. અને તેઓજ પાપથી બચીને ખીજ બંધ જીવોને પાપથી બચાવે છે. પાપ શબ્દનો અર્થ કરતાં કહ્યું છે કે—

પાકારેણોચ્યતે પાપં, ત્રકારહ્યાણવાચકઃ ॥

અક્ષરદ્વયસંયોગે, પાત્રમાહુર્મનીષિણઃ

॥ ૧ ॥

આ ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે કે મોક્ષમાર્ગે ચાલનારા મહાત્માએ સુપાત્ર કહેવાય.

આ પ્રમાણે દાયક વગેરેની ખીજા ધ્યાનમાં રાખીને ભવ્ય જીવોએ મુનિવરોને નિર્દોશ દાન દળને માનવભવ સફલ કરવો. આ સંબંધિ વિશેષ ખીજા અવસરે જણાવીશ.

આ રીતે ભવ્ય જીવો આ દુર્લભપંચકનું સ્વરૂપ પોતાના જીવનમાં ઉતારી તીર્થસેવા-જ્ઞાનાદિ ધર્મ સાધીને મુક્તિસુખ પામે એ જ હાદિક ભાવના. (સંપૂર્ણ.)

એક પ્રાચીન પત્ર

સંપ્રાહક-મુનિરાજ ઓ કાંતિસાગરજી

જે મહિના પહેલાં 'તારાતબાલની ચિઠ્ઠી' શીર્ષક નીચે એક દંતકથાના વર્ણન જેવો પત્ર અમે પ્રગટ કર્યો છે. એ પત્રના જેવો આ બીજો પત્ર અમને મળ્યો છે તે અહીં અમે આપણે બીજે, આવા પત્રો શા માટે લખાતા હશે? અને એ નોંધવું જોઈએ, કે આ પત્રમાંની હકીકત તારાતબાલની ચિઠ્ઠીમાંની હકીકતો જેટલી નિરાધાર નથી લાગતી. તંત્રી.

॥ અથ શ્રી જૈનકી દેશકી નકલ લિખ્યતે ॥

સ્વરિત શ્રી પાણ્ડીપંથકી બાહ્ય રાનસેન લિખત તત્રથી હાજરાબાદ યુભસ્થાને પદમસેન જોગ્ય અત્ર ખેમ હૈ તમારા સદા બલા ચાહી જૈ. અપરંચ હમારી બાવગન અર ખીખી સમસત સિંધ નિકાલ કર આગુ હમ સખે સંવત્ ૧૮૧૬ કે કાતીમાસ ચલે થે. ગોમટ સાંમકી જન્મા ગયે છે. આગે પીલુ દૂર ગયે થે સો સખ હકિગત લિખી છે. ઈસી જન્મ વરસ દોષ પુણ્યમૈ સખ કર આગે સો સખ જોય કે કાગદ લીખ્યા હૈ, તુમ વાંચજૈ. પાનીપંથકી ૨૦૦૦ હજાર દોષ હૈ. પરખત ઉપર નિરાધાર ખડા હૈ. જોગ્ય હૈ. ગોમટ સાંમજી પ્રતિમા ચૌડી હાથ ૧૮, ઉંચી હાથ ચૌપનકી પગચાંચુકૈ નખ ઉપર નાથેર ૧૩ તેર સમાવત હૈ. એની હમ જન્મા કીની. ઉહાસે હમ આગુ ચલે. તિહાં ઔરંગ નામા નગર હૈ. તિહાં તલાવ એક કોશ ૧૨ કૌ ગરદાવ હૈ. ઉસ તલાવ કે ખીચ કોસ ૧ એક કો મંડલ હૈ. ઉસ મંડલ મેં ચૈત્રાલા ચ્યાર હૈ- ચૌ મુખ હૈ. પ્રતમા એક દેહડામૈ શ્રી અજિતનાથજીકી હૈ। ચૌડી હાથ ૪ ઉંચી હાથ બારે (૧૨) કી હૈ, ઘિટકકી હૈ. દુસરી પ્રતમા નવ આદનાથકી હૈ, ચૌડી હાથ ૧૧, ઉંચી હાથ ચ્યાર ચંદણકી હૈ. દુસરી પ્રતિમા દેહડામૈ બહોત હૈ. હમ નાવ ચઠ કર ગએ થે. સો દર્શણકી પ્રાપ્તિ બઈ. ઉંહાસે હમ આગુ ચલે, તિહાં તિલકપુર નગર હૈ. ઉંહા બનમ જૈન કા દેહડા ૨૫ પચીસ હૈ. તિસ દેહડામૈ પ્રતિમા એક કણેટીકી હૈ, હાથ ૮ ઉંચી હૈ. હાથ ૩૧ સાહાતીન ચૌડી હૈ. બહુત મનોજ હૈ. દુસરી પ્રતિમા હજાર હૈ. ઉંહાસે હમ આગુ ચલે. કોસ ૧૦૦ પર ગએ. તિહાં તિલગાડીકા મૂલ હૈ. તિહાં નિવ-સુપુર પદ્મજી હૈ. સો સમુદ્રકી કનારી હૈ. તિહાં એલચીક વન હૈ. કાલી મીરાચાંકા વેલા હૈ. બડે જોગ્ય હૈ, તિસ દેહડામૈ પ્રતિમા બહોત હૈ. ચૌથાકાલ સામન હૈ. આરાધવા જોગ્ય હૈ. ઉહાં હમ દરશન કર આગે ચલે. સો કરણાટક કોક જૈન વિના દુસરી બાત માનત નહિ. રાજ્ય પ્રજા સખ જૈની હૈ. કરણાટક દેસવિસૈ કરણાટક સેહેર હૈ. સો સેહેર વૈચે ૧ હજાર ચૈત્રાલય છે. સખ દેહડાકી પ્રતિમા હમ ગીલુકર લીખી હૈ. પ્રતમા ૧૫૦૦૦ પનરૈ હજાર હૈ. દુસરી પ્રતિમા ૫૧ એકાવન ઈચ્છિત હૈ. તિથુરો વિચાર લિખે હૈ—

પ્રતમાએક લસણીએકી આંગલ ૧૦૮ એક સો આઠ કી હૈ, પ્રતિમાં ૧૧ ઈચારે માતીકી હૈ. આંગલ આઠ આઠ કી હૈ. પ્રતિમાં ૧ એક ગોમેદ કી હૈ. પ્રતિમા સાંત પુષ્કરાજકી હૈ સો આંગલ ૧૧૧ દોઢ કી હૈ. પ્રતિમાં ૧૪ સાથે રતન કી હૈ આંગલ તીન કી હૈ. પ્રતિમા ૧૦ હિરા કી હૈ. ઈસીપ્રતમા ભારી મનોગ્ય એકાવન હૈ. વક્ષી દુસરી બહોત હૈ. ઈસા દરસણુ કીયા થા.

પુન પરભવસે તિ મોખ હોય. કરણાટકે રાજ કૈ દરબાર માંહે ૧૦૮ એકસો આઠ થાંબા હૈ. દેવલ હૈ. અર થાંબા તાંબાકા હૈ. પરેલ હૈ. ઉસ દેહડા માંહે પ્રતિમાં અતીત અનાગત વર્તમાન ચૌવીસીકી હૈ. પ્રતમા ૭૨ બહુતર સખ શીટકીકી હૈ : ધોલી. નીલી, રાતી, રયામ, પીલી, આપઆપ કે વરણુકી હૈ. દુસરી પ્રતમાં સમૈ ૩૦૦૦ તીન હજર હૈ. દેરા બહોતર ઉંચા હૈ. ઈસ વીસ મંડપે કર સહિત હૈ. રાજ હમેશ સેવા કરત હૈ. રાજ બહોત શુણી હૈ. ઉસ નગરકે વનમાંહે એક દેહરા હૈ. ઉસકા પીણી દરસદ પાયે. ઉહાં આગે એક વન હૈ. ઉહાં દેહરા હૈ. ઉસકા પિણુ દરસણુ પાયે. ફેર ઉહાં આગે એક વન હૈ. ઉહાં રિખમ મુનિ હૈ. તેઉં વરણકી ઉમર ભછ હૈ. એક મહિના પછે આહાર કરત હૈ. પંચધરકી મરગદ કર આહાર લેત હૈ. પાસુક આહાર લેકર બનમૈ જત હૈ. તિહાં હમ દરસણુકું ઝવ હાથ પર ધરકે ગએ સો દરસણુ પ્રાપતભછ, તિહાંથી પછે આએ. અ યુ અલે. ૩૫૦ સાડા તીનસૌ ડ્રાસ પર ગયે. જિહાં જૈનબદ્રિ મૂલબદ્રિ દોષ નગર હૈ. ઉહાં જૈનકા વડા ઉચોત હૈ. જૈનબદ્રિકૈ વિષે બહુત દેહડા હૈ. તિસકા પીણુ દરસણુ પાયે. જૈનબદ્રિકા દરબાર માંહે દોષ બંડાર હૈ તિહાં સાસ્ત્ર તાઢ પત્ર ઉપર લખ્યા હૈ. “જયધવલ” ગ્રન્થ હજર ૪૦૦૦૦ ચાલિસ હજર હૈ “મહાધવલ ગ્રન્થ” ૭૦૦૦૦ સીતર હજર હૈ. “અતધવલ ગ્રન્થ” ૨૮૦૦૦૦ હજર ઈસા સૂત વાચણે સમર્થ નહિ હૈ. સાસ્ત્રીકા દરસણુ હોત હૈ. તિહાં પ્રભાચંદ મુનિ હૈ સો દિન ૧૫ પનરે આહાર લેત હૈ. આહાર કે અર્થે નગરમે આવત હૈ. જ્ઞેગવાછ વણે તો આહાર લેત હૈ, નહિ તો ફેર વનમે જત હૈ. હમ ઉસકા પીણુ દરસન પાએ. ઈસી મહાવિદેહ સમાન હૈ. ઈસી જૈનકા રાજ પ્રજન સખ લોક કરણાટક દેસકા હૈ. જૈનબદ્રિ મૂલબદ્રિ કે વિષે જૈનકા બહોત ઉચોત હૈ, ચૌથા આરા સમાન હૈ. ઈસી હમ જના કિની. પછે હમ નાવ ચઢકર કિરતે ઘરા આએ, હમારી બીબી ઔર ભાવજ પુત્ર કુટુંબ સખ સંધ ૩૬૦૦૦૦ હાજબ જના કર આએ. સંવત ૧૮૧૯ કાતિમાસ ચત્રે ધે. સો સંવત ૧૮૨૧ કે આસાઢ માસ મૈ ઘરાં આએ. ઈહાં તુમ વાંચી અનતમોદે જો. ઘરાં સખહિકું જિનાય નમા કહિજો. સંવત ૧૮૫૯ રા શ્રાવણુ સુદ ૧૫.

ઇતિશ્રી જૈનકી નકલ સંપૂર્ણમ

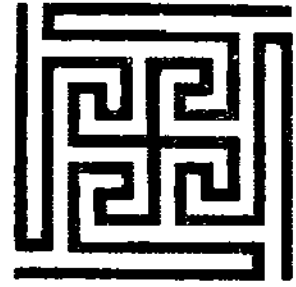
નોંધ આ પત્રની પ્રાચીન નકલ મારી પાસે એક શુટકામાં લખેલી છે. તે શુટકાને લખ્યા સમય ૧૦૦ વરસ ઉપરનો લીપી ઉપરથી માલુમ પડે છે. આ પત્રની હકીકત દિગંબરે સંચંધી જણાવે છે કારણુ કે ગોમટરવામીની જગત્રાને આ પત્રમાં ઉલ્લેખ છે અને જયધવલ ગ્રન્થ અને મહાધવલ અતધવલ ગ્રન્થ પણ દિગંબરે ભાષિયાના છે. આ પત્રમાંનો કેટલોક ભાગ તારાતંબોલ નગરની મિટ્ટીને મળતો આવે છે.

આની સત્યાસત્ય હકીકત વાંચક જ વિચારી શ્યે.

સ્વસ્તિક અને નંદાવર્ત

[સ્વસ્તિકને લગતા ઐતિહાસિક
ઉલ્લેખોનો સંગ્રહ]

દ્વેષક : શ્રીયુત નાથાલાલ છગનલાલ શાહ

સ્વસ્તિક અને નંદાવર્ત જેવાં આર્યોનાં પવિત્ર અને માંગલિક ચિહ્ન માટે હિંદ અને યુરોપમાં ઘણા પ્રમાણમાં શોધખોળ થવા પામેલ છે. આવાં ચિહ્નોનો ઉપયોગ પ્રથમ જૈનોમાં ઇતિહાસકાળ પહેલાંથી થયેલ મળી આવે છે. આ ચિહ્નની શરૂઆત ક્યારે થઈ તેની શોધ કરતાં જૈનસાહિત્યમાં વર્ણવ્યા પ્રમાણે જૈન તીર્થંકર સુપાર્શ્વનાથના લાંછનનું આ પ્રથમ ચિહ્ન મળ્યામ છે, તેમજ જૈનસાહિત્ય સ્થાનાંગ, મૃહકલ્પ, પ્રવચનસારોદ્ધાર, કલ્પચૂર્ણિ, તેમજ સુયડાંગ સૂત્ર વગેરેમાં એ સંબંધીના ઉલ્લેખો મળી આવે છે. શ્રી સુપાર્શ્વનાથ અને તેમના લાંછન સ્વસ્તિક સંબંધી આ પ્રમાણે અંગ્રેજીમાં ઉલ્લેખ થયેલ છે—

Suparsva was the son of Pratistha by Prithvi born at Benares, of the same line as the preceding and of golden colour. His cognizance is the figure called Swastika in Sanskrit and Satya in Gujarati. His Devi was Sautra, and he lived 2000,000 years, his nirvana on Samet Sikher being dated 9000 krons of Sagaras after the preceding.¹

અનુસાર—સુપાર્શ્વ પ્રતિષ્ઠ અને પૃથ્વીના પુત્ર હતા, તેઓ ગનાસમાં જન્મ્યા હતા, તેમનું કુળ તેમની પૂર્વના (તીર્થંકર) જેવું હતું અને તેઓનો વર્ણ સુવર્ણ જેવો હતો. તેમનું લાંછન જેને સંસ્કૃતમાં સ્વસ્તિક અને ગુજરાતીમાં સાથિયો કહે છે તે છે. તેમની (અધિપ્તાયક) દેવી શાંતા છે. તેઓ ૨૦૦૦૦૦૦ જીવ્યા હતા. તેમનું નિર્વાણ સમ્મેતશિખર ઉપર પૂર્વના તીર્થંકર પછી ૯૦૦૦ ક્રોડ સાગરોપમ પછી થયું.

મધુરા (કંકાલીટીલા)ના ખોદકામમાંથી જૈનોના પ્રાચીન સ્તૂપો તેમજ શિલ્પકામના જે અવશેષો મળવા પામ્યા છે તેમાં કેટલાક ઇતિહાસકાળ પહેલાંના અને કેટલાક તે પછીના સમયના છે. તેમાં માંગલિક ચિહ્નોમાં સ્વસ્તિકો કોતરાયેલ મળ્યા છે.^૨

૧ Indian Antiquary Vol. 2. PP. 135. (1873)

૨ Epigraphica Indica, Vol. 2. P. 311.

આ સ્વસ્તિક અને નંદાવર્ત માંગલિક ચિહ્ન હોવા સંબંધી કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્ય આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ કરે છે.

શુષો મજોડ્ધ્વઃ પ્લુવગઃ ક્રીશ્ચોડ્લં સ્વસ્તિકઃ શશી ।

મકરઃ શ્રીષત્સઃ સ્વહૃગી સદ્ધિઃ શુકરસ્તથા ॥

શ્ચેનો વચ્ચં મૃગચ્છાગૌ નંચાવર્ષો ઘટોડપિ ચ ।

કૂર્મો નીલોત્પલં શંસઃ ફળી સિહોડ્દ્ધતાં ધ્વજાઃ ॥ હેમચન્દ્રઃ ।

સિન્ધુનદીની ખીણમાંના મોહન જે ગરીબી શોધખોળમાંથી કેટલીએક જાતના સીધો મળવા પામ્યા છે, જેનો સમય શોધ ખોળ ખાતાના પુરાતત્વના વિદ્વાનોએ ૫૦૦૦ વર્ષોનો નક્કી કરેલ છે. આમાં સ્વસ્તિક પણ મળી આવેલ છે. આ મળી આવેલ સ્વસ્તિકો એ પ્રકારના છે જે સર જૈન માર્શલસાહેબ તરફથી બહાર પાડેલ વોલ્યુમ ૨ પૃષ્ઠ ૪૨૬માં નંબર ૫૦૦ થી ૫૧૫ સુધી બતાવેલા છે. આ એ જાતના સ્વસ્તિક પૈકી સીધો સ્વસ્તિક અદ્વાપિ પર્યંત જૈનોએ સ્વીકારેલ છે અને એનાથી ઉંધો સ્વસ્તિક આજ-વિકાએ (દિગંબર જૈનોએ) પ્રહસ્ય કરેલ છે. આવા સ્વસ્તિકો એ ધાર્મિક ચિહ્નની નીશાની છે જેનો જૈનોએ સિદ્ધની આકૃતિ તરીકે ઉપયોગ કરેલ છે.^૧

“The Swastika is called by the Jaius Sathia, who give it the first place among the eight chief auspicious marks of their faith. It would be well to repeat here, in view of what follows, the Jain version of this symbol as given by Pandit Bhagwanlal Indraji (The Hathigumpha inscriptions, Udayagiri Caves, P. 7), who was told by a learned Yati that the Jain believe it to be the figure of Siddha. They believe that, according to a man's karma, he is subject to one of the following four conditions in the next life—he either becomes a god or Deva, or goes to hell (naraka) or is born again as a man or is born as a lower animal.

But a Siddha in his next life attains to Nirvana and is therefore beyond the pale of these four conditions. The Swastika represents such a Siddha in following way. The point or Bindu in the centre from which the four paths branch out is Jiva or life, and the four paths symbolize the four conditions of life. But as a Siddha is free from all these, the end of each line is turned to show that the four states are closed for him.”

1 Mohen-jo-daro and the Indus Civilization, Vol. 2, by

The Buddhist doctrines mostly resemble those of the Jains, it is just possible that the former might have held the Swastika in the same light as the latter. In the Nasik inscriptions No. 10 of Ushavadata, the symbol is placed immediately after the word of 'Siddham' a juxtaposition which corroborates the above Jain interpretation. We find the Swastika either at beginning or end or at both ends of an inscription and it might mean Svasti or Siddham."

અનુવાદ—સ્વસ્તિકને જૈનો સાધિયો કહે છે અને તેને આઠ મુખ્ય મંગલોમાં પ્રથમ સ્થાન આપે છે, પંડિત ભગવાનલાલ ઇદ્રજીએ આ ચિહ્નની જે સમજૂતી આપી છે તે આ સ્થળે આપવી યોગ્ય છે. (જુઓ હાથીચુકા શિલાલેખ, ઉદ્યગિરિની ગુફાઓ પાનું ૭) પંડિત ભગવાનલાલ ઇદ્રજીને એક વિકાસ યતિએ કહ્યું હતું કે જૈનો એને (સાધિયાને) સિદ્ધના નિશાન તરીકે માને છે. તેઓ માને છે કે મનુષ્યના પોતાના કર્મો-નુસાર તેને ધીજી જન્મમાં આ ચાર ગતિમાંની એક ગતિ મળે છે—કાંતો એ દેવ થાય છે, કાંતો નરકમાં જાય છે, કાંતો ફરીને મનુષ્ય થાય છે અથવા કાંતો હલકા પ્રાણી-પશુ તરીકે જન્મે છે, પરંતુ સિદ્ધ તો પોતાની ધીજી જિંદગીમાં નિર્વાણને મેળવે છે અને તેથી આ ચાર ગતિની ઉપાધિથી પર હોય છે. સાધિયો આવા પ્રકારના સિદ્ધને આ પ્રમાણે બતાવે છે—(સાધિયાના) મધ્યમાંના જે બિંદુથી ચાર માર્ગો નીકળે છે તે બિંદુને જીવ સમજવું અને ચાર માર્ગોને સંસારની ચાર ગતિ સમજવી. પણ સિદ્ધ આ બધાથી મુક્ત, હોવાના કારણે (સાધિયાની) દરેક પંક્તિનો છેડો વાળી દેવામાં આવે છે. અને તે એ બતાવે છે કે આ ચાર ગતિ તેના માટે (સિદ્ધના માટે) બંધ છે.

બૌદ્ધ સિદ્ધાંતોમાંના ઘણા ખરા જૈન સિદ્ધાંતોના જેવા દેખાય છે અને તેથી એ બિલકુલ સંબંધિત જણાય કે બૌદ્ધોએ સ્વસ્તિકને જૈનોની જેમ જ અપનાવ્યો હોય. ઉદાહરણ તરીકે નાસિકમાંના નંબર ૧૦ના શિલાલેખમાં એ (સ્વસ્તિકનું) ચિહ્ન સિદ્ધ શબ્દની પાસે જ મૂકવામાં આવ્યું છે, કે જે જનોની ઉપર મુજબની (સ્વસ્તિકસંબધી) સમજૂતીનું ખરાખરા સમર્થન કરે છે. સ્વસ્તિક કેટલાક શિલાલેખના પ્રારંભમાં, કેટલાક શિલાલેખના અંતમાં અને કેટલાકના બંને છેડે મળે છે એનો અર્થ સ્વસ્તિક કે સિદ્ધ એવો હોઈ શકે.

સ્વસ્તિક-આકારનો શાસ્ત્રમાં ઉલ્લેખ—

સત્થિ—સ્વસ્તિ—અવ્ય. 1 માઙ્ગલ્યે. સ્થા. ૪ ઠા. ૨ ડ.

સ્વસ્તિક—તસ્યૈષ (જિન) કલ્પસ્ય વજ્રધારણે પુર્વોત્તરકરણે, હસ્તાભ્યાં મૂહીત્વા દ્વે અપિ બાહુશીર્ષે વાવતપ્રાપ્યેતે તથથા-દક્ષિણેન હસ્તેન ધામં બાહુશીર્ષં, વામેન દક્ષિણમેષ દ્વયોરપિ કલાચિકયોદ્દયે યો વિન્યા-સવિશેષઃ સ સ્વસ્તિકાકાર ઇતિ કૃત્વા સ્વસ્તિક ઇત્યુચ્યતે । (ઇ. ૩ ડ. 1)

1 Indian Antiquary Vol. XXVII. P. 196.

હત્યેવં રૂપે વિન્યાસ-વિશેષે, પ્રથ ૨૬ દ્વાર । મહાગ્રંથે, કલ્પ. ૧ અધિ. ૬
શ્લોક । સુ. પ્ર. (સુત્ર) ૧

સિન્ધુ પ્રદેશમાં આવેલ મોહન જે ડારો નામનું પુરાતન નગર ઇ.સ. ૧૯૧૪ની સાલ
પછી સરકારી શોધખોળ ખાતાએ શોધી કાઢેલ છે. અહીંના ખોદકામમાંથી કેટલાએક
'સ્વસ્તિકો' તખ્તીઓમાં કોતરાએલ મળી આવ્યા છે. જે ઇતિહાસકાળ પહેલાંના એટલે
આજથી પાંચ હજાર વર્ષો પરના છે તેમ બતાવેલ છે.

મિસર અને ઇજિપ્તના પ્રદેશોમાં ખ્રિસ્તામ ધર્મના પ્રચાર પહેલાં ત્યાં આર્યોનું નિવાસ-
સ્થાન હોવાનું મિદ્ધ થાય છે. ઇ.સ. પૂર્વેના સમય પહેલાં ત્યાંના રાજ્યકર્તા રામ સેટીના
સમયમાં મૂર્તિપૂજા હતી તેમ માંગલિકમાં સિદ્ધની આકૃતિમાં સ્વસ્તિક વપરાતો.
(ઇજિપ્તના પીરામીડો)

ગ્રીક દેશની રાજ્યધાની એથેન્સ નામના શહેરમાં પુરાતન સમયની એક સાધુની
સમાધિ (સ્તૂપ) આવેલ છે તેના પરના શિલાલેખમાં આ સાધુએ 'સંલેષણા' કરી પોતાના
દેહને છોડ્યો હતો તેની આ સમાધિ આંધવામાં આવેલ છે એમ લખ્યું છે. 'સંલેષણા'
એ શબ્દ જૈનોનો છે તે પરથી સિદ્ધ થાય છે કે ત્યાં કોઈ જૈન શ્રમણ ઉપદેશ માટે
ગએલ હોવો જોઈએ. આ સમાધિ પર સ્વસ્તિક કોતરાએલ છે. ડા. રેવરંડના-

(તીથ્ય, ઓલ્ફોકે તીથ્ય ઓર જૈનોકે જિન્નાસોશીસ્ટ લેખ પરથી)

ઇટાલી, ગ્રીસ, ઇરાન અને તુર્કસ્તાનના સિદ્ધા

ઇટાલી દેશમાં આવેલ પોમ્પીમાંથી ત્યાંના શોધખોળ ખાતાને એક સ્વસ્તિક મળી
આવેલ છે તેમ ગ્રીસ અને પરસિયા (ઇરાન) તેમજ એસિરીયા દેશ (તુર્કસ્તાન)માંથી
કેટલાક શિલાઓ 'સ્વસ્તિક'ની છાપના મળી આવેલ છે જે ઇ.સ. પૂર્વેના સમય
પહેલાંના છે.

The Swastic is found at Pompei and in the Greece 'key'
pattern. It is also found on Persian and Asirian coins and
in the Catacombs at Rome.

Indian Antiquary Vol. XV. 1911.

કલિંગ દેશ જેને હાલમાં ઓરિસાનો પ્રદેશ ગણવામાં આવે છે ત્યાંની
હાથીગુફાનો શિલાલેખ ઇ. સ. પૂર્વેનો છે જૈનોનો તેમાં શિલાલેખની શરૂઆતમાં
સ્વસ્તિક કોતરાએલ છે.

Archaeological Survey of India Annual Report 1925-26
Plat 45 No. 25.

યમુના નદીના કિનારાપર પુરાતન સમયનું મધુરાનગર (કંકાલિટીલા) આવેલ હતું
જેનું ખોદકામ ડા. ફૂલરે સન. ૧૮૭૦માં સરકારી ખાતા તરફથી કરાયેલ છે તેમાં
પ્રાચીન સમયના જૈન સ્તૂપો તેમજ શિલ્પકામના કેટલાએક રમણીય અવશેષો મળી આવેલ
છે આમાંના સ્તૂપોપર અષ્ટમાંગલિકનાં જનોનાં પવિત્ર ચિહ્નો કોતરાએલ છે તેમાં
"સ્વસ્તિક" ચિહ્ન કોતરાએલ છે.

Vincent Smithi—A Jain Stupa and Other Antiquities of Muthura.

તક્ષશિલાના સિક્કા

રાવલપીંડી જિલ્લામાં પ્રાચીન સમયનું તક્ષશિલા નગર આવેલ છે તેને કેટલાએક સાહિત્યોમાં ગિજની શહેર તરીકેનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે. આ તક્ષશિલા નગરનું ખોદકામ કેટલા એક વર્ષોથી સરકારીખાતાથી ચર્ચ રહ્યું તેમાં કેટલા એક જુના શિક્કાઓ મળવા પામ્યા છે. તેમાં સ્વસ્તિક છાપના મળી આવ્યા છે. આ શિક્કાઓ ઈ. પૂર્વેના છે.

કેલાસ પર્વતની આસપાસના વિભાગમાં ન્હાના તેમ મ્હોટા પર્વતો આવેલ છે તેમાંની કેટલીક ખડકો પર પુરાતન કાળના સ્વસ્તિકો કોતરી કાઢેલ મળી આવે છે. સ્વસ્તિક ચિહ્નેને ત્યાંના વતની આંગલિક ચિહ્ન તરીકે પુરાતન સમયથી ઉપયોગમાં લેતા આવેલ છે.

“સ્વસ્તિક” ચિહ્ન જનોના સાતમા તીર્થંકર સ્વપાર્શ્વનાથનું લાંછન છે. અસલના વખતથી હિંદુસ્તાનમાં અને ચીનમાંના ધાર્મિક તાપસોમાં ગુણ ચિહ્ન હતું તે પરથી સેવસા યુરોપના દેશોમાં છઠ્ઠા સૈકામાં દાખલ થયું. (Asiatic Research Vol. 9 P. 306.).

શોધખોળના પરિણામે અત્યાર સુધીના સમયમાં આ સ્વસ્તિક ચિહ્ન માટે સારી શોધ થવા પામેલ છે. તેવી જ રીતે પુરાતન ચિહ્ન “નંદાવર્ત” માટે ભવિષ્યમાં મળી આવે તેો જૈન સ્થાપત્યના ઇતિહાસમાં ઉમેરો થવા પામે.

હિંદુ સાહિત્યોમાં “સ્વસ્તિક” તેમજ “નંદાવર્ત”ના માટે ઉલ્લેખ થએલ મળી આવતો નથી.

Ara was the son of Sudarsana by Devi; his mark is the figure called Nandyavarta; he was of the same race and complexion and born at same place(Hastinapur) as the preceding; his Sasana Devi was Dharini; his stature was thirty poles, his life lasted 84000 years and his Nirvan was 1000 kros of years before the next Jina.

ઇન્ડીયન એન્ટીક્યુરી વો. ૨ ૧૮૭૭ પૃ. ૧૩૮

અહારમાં તીર્થંકર શ્રી અરનાથ ભગવાનનું લાંછન નંદાવર્તનું હતું. સ્વસ્તિકની જેમ નંદાવર્ત સંબંધી વિશેષ શોધખોળ કરવાની જરૂર છે. આપણા વિદ્વાનો આવા શોધ-ખોળના વિષયો તરફ જરૂર પ્રયત્નશીલ થશે એવી આશા રાખવી અસ્થાને નથી.

1 Indian Antiquary Vol. 15 1911

A guide to Teksila by Sir John Marshall.

ખંભાતમાં ભોંયરાપાડામાં પ્રતિષ્ઠા

ગુજરાતના ઇતિહાસમાં ખંભાતનગરનું નામ ઘણું પ્રાચીન ગણાય છે. ભારતવર્ષના અત્યારે લાંગી પડેલા પ્રાચીન વહાણવટાના વ્યાપારમાં ખંભાતનગર ખૂબ જહોજલાલ ગણાતું. અક્રીક અને સ્ક્રટિક જેવા કિંમતી પાષણો માટે દેશ-વિદેશમાં ખંભાતનું નામ પંકાતું હતું અને તે કાળનો ખંભાતનો વેપાર દેશ-પરદેશના શાહ-સોદાગરો સાથે ચાલતો હતો.

જૈનો માટે પણ ખંભાત એટલું જ ગૌરવભર્યું સ્થાન લોગવતું હતું અને કંઈક અંશે અત્યારે પણ લોગવે છે. ખીજે ન મળી શકે એવાં જૈન હસ્તલિખિત પુસ્તકો હજી પણ ત્યાંના જ્ઞાનભંડારોમાં મળી શકે છે. અને ત્યાંના સાઠ ઉપરાંતના જિનમંદિરો અને અમદાવાદની જેમ જૈનપુરીનું ઉપનામ આપવા લાગ્યાવે છે. ખંભાતની પ્રાચીનતાના પ્રમાણો કે અવશેષો માટે ભાગે આ જ્ઞાનભંડારોમાં કે આ જિનમંદિરોમાં મળી શકે છે.

થોડા દિવસ પહેલાં ખંભાતના ભોંયરાપાડા નામના એક વિભાગમાં એક જીર્ણોદ્ધાર કરાયેલ જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. આ જિનમંદિર શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ભગવાનના મંદિર તરીકે ઓળખાય છે. આ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવ ત્યાંના ઓસવાળ શ્રી સંઘ તરફથી ઉજવવામાં આવ્યો હતો, અને શેઠશ્રી ભોગીલાલ મગનલાલે રૂ. ૧૦૦૧ બોલી મૂળનાયક ભગવાન શ્રી ચંદ્રપ્રભુની સ્ક્રટિકની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠાનો લાભ લીધો હતો. આ પ્રસંગે પૂ. આચાર્યશ્રી વિજયઅમૃતસૂરિજી મહારાજ આદિ ખંભાતમાં વિદ્યમાન હોવાથી તેમનાં પ્રેરણા અને સદુપદેશો લોકોને ખૂબ ઉત્સાહિત કર્યા હતા.

આ પ્રતિષ્ઠામાં શ્રી ચંદ્રપ્રભુસ્વામીનું જે ખિંબ મૂલનાયક તરીકે પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવ્યું હતું તેમાં અનેક પ્રકારની વિશેષતાઓ હોવાના કારણે અહીં એનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. એ વિશેષતાઓ આ છે—

(૧) આ મૂર્તિ સ્વચ્છ સ્ક્રટિક રત્નની હોવા સાથે લગભગ સાડાંઠ ઇંચ જાંચી તેમજ પ્રમાણસર છે.

(૨) આ મૂર્તિ લગભગ પાંચસો વર્ષની જુની છે.

(૩) આની પ્રથમ પ્રતિષ્ઠા આચાર્ય શ્રી સોમસુદરસૂરિજીના હાથે થઈ હતી.

(૪) આ ફરી પ્રતિષ્ઠા થઈ તે પહેલાં આ મૂર્તિ લગભગ ૧૮ ઇંચ

હી આ પિત્તલમય પરિકરમાં બિરાજમાન કરવામાં આવતી હતી અને તે ચલ પ્રતિમા તરીકે પૂજાતી હતી.

(૫) સ્ફટિકમય મૂર્તિ ઉપર શિલાલેખ કોતરવો અશક્ય હોવાથી તેનો બધો ઇતિહાસ લખિયની પ્રજા માટે જળવાઈ રહે તે શુભ આશયથી એ મૂર્તિને લગતી બધી વિગત એ પિત્તલમય પરિકરની પાછળ લેખ રૂપે લખવામાં આવેલ છે. (આ વિશેષતા ખરેખર અદ્વિતીય છે.) આ સ્ફટિકમય મૂર્તિને લગતો લેખ પિત્તલમય પરિકર ઉપર અક્ષરશઃ આ પ્રમાણે છે—

સંવત્ ૧૪૧૬ વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુદ્ધિ ૧૦ બુધે શ્રીવસનનગરવાસ્તવ્ય શ્રી શ્રીમાલજ્ઞાતીય વ્ય. કર્મસિંહ ભાર્યા ગોઈ સુત વ્ય. માલદે ભાર્યા કામલદે સુત વ્ય. ગોવિન્દેન ભાર્યા ગંગાદે સુત હરિચન્દ દેવચન્દ બ્રાતૃજ ઉદયરાજ બ્રાતૃ. વ્ય. કેલ્હા હીરા વીરા પાતા બ્રાતૃજ મોલા દત્તા માંડણ માણિક વિજા ગજાદિ સુકુદુમ્બયુતેન સ્વશ્રેયસે શ્રીચન્દ્રપ્રભસ્વામિસ્ફટિકરત્નવિમ્બં પિત્તલાપરિકરવિરાજિતં કારિતં । પ્રતિષ્ઠિતં ચ શ્રી તપાગચ્છનાયક શ્રીદેવ-સુન્દરસુરિપદ્મેશ યુગપ્રવર શ્રીસોમસુન્દરસુરિભિઃ । શ્રીઃ ।

આ આખો લેખ પડિમાત્રામાં લખાયેલ છે અને પાંચસો વર્ષનો ગાળો વીત્યા છતાં તેનો એક પણ અક્ષર ખંડિત થયો નથી.

આ લેખનો સાર એ છે કે પાટણના રહેવાસી અને શ્રીમાલ ભતિના શેઠ કર્મસિંહના પુત્ર શેઠ માલદેના પુત્ર શેઠ ગોવિંદે પોતાના કુટુંબ-પરિવાર સાથે સંવત્ ૧૪૯૬ના જેઠ સુદિ ૧૦ ને બુધવારે શ્રી ચંદ્રપ્રભ-સ્વામીનું સ્ફટિકરત્નનું બિંબ પિત્તલમય પરિકરમાં બિરાજમાન કર્યું, અને તેની પ્રતિષ્ઠા શ્રીદેવસુન્દરસુરિભિના પદ્મધર શ્રીસોમસુન્દરસુરિભિએ કરી.

બિનબિંબ સ્ફટિકનું હોય અને તેને ધાતુમય પરિકરમાં બિરાજમાન કરીને તેનો સંપૂર્ણ ઇતિહાસ એ પરિકરમાં સુરક્ષિત કર્યો હોય એવો કદાચ આ પહેલો જ દાખલો હશે.

આ લેખમાંના પિત્તલાપરિકરવિરાજિતં કારિતં શબ્દો ઉપરથી એવું પણ અનુમાન કાઠી શકાય કે એ સ્ફટિકમય શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામીનું બિંબ ૧૪૯૬ની સાલથી પણ પુરાતન હોય અને કોઈ પણ ભતના પરિકર વગરનું હોય, અને તે સુરક્ષિત રહે એ આશયથી તેને એ પિત્તલમય પરિકરમાં પથરાવવામાં આવ્યું હોય.

આ મૂર્તિ અંગેની આ વિશેષતા જેવી જ બીજી પણ એક વિશેષતા મળી આવી છે જે અહીં નોંધવી જરૂરી છે.

પિત્તલમય પરિકરમાં બિરાજમાન કરેલી આ પ્રતિમા, આ દેરાજરનો પુલોદાર કર્યા પહેલાં, જે ગાદી ઉપર બિરાજમાન હતી તે ગાદી બ્યારે

જીવોદ્ધારના કામ અંગે ઉખાડવામાં આવી ત્યારે તેની નીચેથી એક તાંબાનું લગભગ છ-સાત ચોરસ ઇંચનું પતરૂં નીકળ્યું હતું. આ પતરા ઉપર કેટલાક મંત્રાક્ષરો તેમજ ઘંટાકણું મંત્ર વગેરે લખેલ હતું.

શ્રી સોમસુંદરસૂરિજી મહારાજનો સમય તેમજ તેની આસપાસનો ચૌદમી પંદરમી શતાબ્દીનો સમય મંત્રવિદ્યાના મધ્યાહ્ન સમય જેવો હતો. એટલે સંભવ છે કે શ્રી સંઘના કલ્યાણ વગેરેના નિમિત્તે મંત્રાક્ષરોથી ભરેલું આ ચંત્ર અંદ્રપ્રભસ્વામીના બિંબની ગાદી નીચે મૂકવામાં આવ્યું હોય.

આ નવી પ્રતિષ્ઠા વખતે એ ચંત્ર પાછું પ્રભુજીની ગાદીની નીચે મૂકવામાં આવ્યું છે. આ પ્રમાણે એ ચંત્ર ગાદીની નીચે મૂકવા પહેલાં તેની છબી લઈ લેવામાં આવી છે તે સાઈ થયું છે. આની છબીની એક નકલ પૂ. આચાર્યશ્રી વિજયઅમૃતસૂરિજી મહારાજ પાસે મેં જોઈ હતી.

એક સ્ક્રટિકમય જિનબિંબના ઇતિહાસ પિત્તલમય પરિકરમાં સચવાયેલી ખીના જેમ નવી છે તેમ ગાદી નીચેથી ચંત્ર નીકળ્યાની ખીના પણ નવી જણાય છે. આ રીતે આ જિનબિંબમાં અનેક વિશેષતાઓ રહેલી છે:

આ નવી પ્રતિષ્ઠા સંવત ૧૯૯૫ના માગસર સુદી દશમ ને શનિવાર તારિખ ૨-૧૨-૧૯૩૮ના દિવસે પ્રાતઃકાળમાં દસ ને સત્તર મીનીટે કરવામાં આવી હતી. આ નવી પ્રતિષ્ઠાને લગતો શિલાલેખ બ્યારે આ દેશસરમાં લગાડવામાં આવે ત્યારે તે જ શિલાલેખમાં યોગ્ય સ્થળે, મૂળનાયક શ્રી અંદ્રપ્રભ સ્વામીના સ્ક્રટિકમય બિંબ અંગેની જે કંઈ હકીકત પિત્તલમય પરિકર ઉપર લખવામાં આવી હતી તે અક્ષરશઃ મૂકવામાં આવે એવી મેં પૂ. આચાર્યશ્રી વિજયઅમૃતસૂરિજીને વિનંતી કરી હતી, જે તેમને પસંદ પડી હતી. તેમજ ત્યાંના જૈનભાઈઓને પણ આ માટે ભારપૂર્વક કહ્યું હતું. કારણ કે હવે એ પિત્તલમય પરિકર એ સ્ક્રટિકમય બિંબથી છુટું પડી ગયું છે એટલે કાળાંતરે એ ક્યાં જાય એ કોણ કહી શકે? અને કેવળ આપણી બેકાળજીના પરિણામે આ પ્રતિમાનો આવો સુંદર ઇતિહાસ અંધારામાં ધકેલાઈ જાય એ પણ કોણ ઇચ્છે?

ઇતિહાસના રક્ષણ તરફ ઉદાસીન રહીને આપણે ઘણું તુકસાન ઉઠાવ્યું છે. હવે એ ઉદાસીનતા તજીને ભવિષ્યમાં આપણે ઇતિહાસ અને તેટલો સત્ય અને નિર્ભેળ જળવાઈ રહે એ માટે આપણે દરેક પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

મને આશા છે કે ખંભાતના જૈનભાઈઓએ જરૂર આ સૂચનાનો અમલ કર્યો હશે અથવા તત્કાળ કરશે!

વિશેષાંક સંબંધી અભિભાષ્ય

પરમપૂજ્ય આચાર્ય મહારાજશ્રી વિજયવલ્લભસૂરિજી મહારાજના શિષ્ય

પૂજ્ય પંચાસજી મહારાજ શ્રી સમુદ્રવિજયજીના પત્રમાંથી

“ આ વર્ષનો શ્રી પર્યુષણપર્વનો વિશેષાંક મળ્યો.

“ બાહ્યાભ્યંતર ક્ષેત્રેર ચિત્તાકર્ષક છે. ક્ષેત્રો પણ સુંદર-મનનીય છે. ખાસ કરી શ્રમણ ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનો ફોટો ઘણો જ સુંદર, મનોહર આત્માને શાંતિઅર્પણ કરવાવાલો હોવાથી વિશેષાંકની કિંમત ફક્ત ફોટામાં જ વસુલ થઈ જાય છે.

“ આ બાબતમાં આપનો પ્રયત્ન પ્રશંસનીય ગણાય.”

સ મ્હા યા ર

પ્રતિષ્ઠા—આ મહિનામાં માગસર સુદ દસમના દિવસે આ પ્રમાણે પ્રતિષ્ઠાઓ થઈ
(૧) ઉમેદપુરમાં પૂ. આચાર્ય શ્રી. વિજયશાંતિસૂરિજી તથા પૂ. આ. શ્રી. વિજયલલિતસૂરિજીના હાથે. (૨) ખંભાતમાં આલિપાડામાં શ્રી. સુપાર્શ્વનાથ ભગવાનની તથા લોંચરાપાડામાં શ્રી. ચંદ્રપ્રભ સ્વામીના સ્ફટિકમયબિંબની પૂ. આ. શ્રી. વિજયઅમૃતસૂરિજીના હાથે. (૩) સાદોરા (પંજબ)માં પૂ. આચાર્ય શ્રી. વિજયવલ્લભસૂરિજીના હાથે.

દીક્ષા—દુર્ગાપુર (કન્હ)ના રહીશ બાઈશ્રી ભવાનજી ટોકરશીએ નડિયાદમાં માગસર સુદી સાતમના દિવસે પૂ. આચાર્ય શ્રી. ક્ષાંતિમુનિજી પાસે દીક્ષા લીધી. દીક્ષિતવું નામ ભાવુમુનિ રાખી તેમને પૂ. પં. શ્રી. કીર્તિમુનિજીના શિષ્ય બનાવ્યા.

પંચાસ—પૂ. સુ. પુણ્યવિજયજીને વઢવાણમાં માગસર સુદ ૫ પંચાસપદ અપાયું.

ધર્મસ્વીકાર—શ્રી. એટકીન શેરીલ્ડ નામક અંગ્રેજ ગૃહસ્થે લંડનમાં જૈનધર્મ સ્વીકાર્યો.

રજા—લોપાલા રાજ્યે મહાવીરજયંતીની રજા મંજૂર કરી.

જયંતી—અમદાવાદમાં ૧૯-૨૦ નવેમ્બરે સુંબઈ સરકારના નાણા પ્રધાન ના. લંટોના પ્રમુખપદે કલિકાલસર્વજ્ઞ આચાર્ય શ્રી. હેમચંદ્રાચાર્યની જયંતી ઉજવાઈ.

અપીલ—સરાકભતિના ઉદ્ધારના કાર્યમાં મદદ કરવા માટે ત્યાંની કમીટીએ અપીલ બહાર પાડી છે.

સ્વી કા ર

૧. અનુપમ નિત્ય ભાવના-પ્રકાશક કેશવલાલ કરશનદાસ ગોપીપુરા મોટી પોળ સુરત. લેટ

૨. શ્રી. મહાવીર સ્તવનમાળા-કર્તા-મુનિરાજશ્રી સુશીલવિજયજી પ્રાસિરયાન ઉપર મુજબ. લેટ

૩. શ્રી. જિનપ્રતિભા પૂજનસ્તવૃષ્ટ-કર્તા-પંચાસ શ્રી પ્રીતિવિજયજી ગણિ પ્રકાશક ડાહ્યાબાઈ મોહનલાલ પાંજરાપોળ, અમદાવાદ.

૪. શ્રી. સૂરિમંત્ર પટાભોખનવિાધ-સંશોધક પંચાસ શ્રી પ્રીતિવિજયજી ગણિ, પ્ર. ઉપર મુજબ

૫ નૂતન સ્તવન સંગ્રહાય સંચાલ-કર્તા-આચાર્ય શ્રી વિજયલલિતસૂરિજી પ્રકાશક મંગુલાલ નેમચંદ ગાંધી ઉડર. મૂલ્ય દોઢ આનો.

૬ શ્રી જિનસ્તવનાંદિ સંચાલ-કર્તા-આચાર્ય શ્રી. વિજયઅમૃતસૂરિજી તથા તેમના શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી રામવિજયજી પ્રકાશક કપડવંજ જૈન સંઘ. પ્રાસિરયાન. મોઠાબાઈ કચ્છાણજીની પેટી. કપડવંજ. મૂલ્ય બે આના

જૈન સાહિત્યની આલમમાં ભાત પાડતું

એ ઉત્તમ પ્રકાશન શ્રેણવવા આજે જ આહક અને

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશનો

શ્રી પર્યુષણ પર્વ વિશેષાંક

૨૧૬ પાનાના આ દળદાર વિશેષાંકમાં ભગવાન મહાવીરસ્વામી પછીના એક હજાર વર્ષના ઇતિહાસ ઉપર પ્રકાશ પાડતા વિદ્વાતાભ્યાં અનેક લેખો, ભગવાન મહાવીરસ્વામીનું કળા અને શાસ્ત્રીય દષ્ટિએ સર્વાંગસુંદર ત્રિરંગી ચિત્ર, ઐતિહાસિક વાર્તાઓ અને શિલ્પ સ્થાપત્યના લેખો તથા ચિત્રો આપવામાં આવ્યાં છે. આ વિશેષાંકની સૌ કોઈ મુકત કંઈ પ્રશંસા કરે છે.

ઉંચા કાગળો, સુંદર છપાઈ, છતાં છૂટક મૂલ્ય (ટપાલ ખર્ચ સાથે) એક રૂપિયા. એ રૂપિયા ભરીને શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશના આહક થનારને આ વિશેષાંક ચાલુ આંક તરીકે તથા એ ઉપરાંત ખીજા ૧૦ ચાલુ આંકો આપાય છે.

અમૂલ્ય તક !]

[આજે જ મંગાવો !

અત્યાર સુધીમાં બહાર પડેલાં બધાંય ચિત્રોમાં સૌથી ચઢિયાતું કળા અને શાસ્ત્રીય દષ્ટિએ સર્વાંગસુંદર

બ. મહાવીરસ્વામીનું ત્રિરંગી ચિત્ર

ગુજરાતના પ્રસિદ્ધ ચિત્રકાર શ્રી કવુ દેસાઈ પાસે તૈયાર કરાવેલું આ ચિત્ર પ્રત્યુત્તર પરમ શાંત-ધ્યાનરથ મુદ્રા અને પરમ વીતરાગ ભાવનો સાક્ષાત્કાર કરાવે છે.

આ ચિત્ર જોયા પછી એની અપૂર્વતા સમજાયા વગર નહીં રહે. દરેક જૈન ઘરમાં આ ચિત્ર અવશ્ય જોઈએ.

૧૪" x ૧૦"ની સાઈઝ, બહા આર્ટ કાર્ડ ઉપર સુંદર છપાઈ અને સોનેરી બોર્ડર સાથે મૂલ્ય-આઠ આના. ટપાલ તથા પેકીંગ ખર્ચના બે આના વધુ.

લખો— શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ

જેશિંગલાઈની વાડી, ઘીકાંટા, અમદાવાદ. (ગુજરાત)